

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ι. ΓΚΙΑΛΑ

Βιβλιοθήκη Δραχίας Ι. Καρυγιάννη
Αθήνα 25-3-1951

ΓΚ

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ



ΕΚΔΟΣΙΣ
"ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ",
ΑΘΗΝΑΙ 1948

Στην αγαπημένη μας
Μαίρη
Ευχαριστώ και πάλι πάντα
για μονά σου θιγμένο νέο
το ΧΡΙΣΤΟ
ΕΗ σου
15-8-49 —

Ἡ «Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἑνωσις» διὰ τοῦ παρόντος προσφέρει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν τέσσαρας ὁμιλίας τοῦ ἀειμνήστου θεολόγου καὶ λογοτέχνου Ἀλεξάνδρου Ἰ. Γκιάλα (1915—1948).

Ὁ Ἀ. Γκιάλας (Γ. Βερίτης) δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ ἐκλεκτὸς ἐργάτης τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων. Ἦτο συγχρόνως ἀπὸ τοὺς ἐμπνευσμένους ἐργάτας τῆς φοιτητικῆς κινήσεως, ὁ ἀκούραστος ποδηγέτης τῶν νέων. Εἶθε καὶ τὰ Μηνύματά του αὐτὰ νὰ ὁδηγήσουν πολλοὺς νέους εἰς τὸν δρόμον τῆς χριστιανικῆς λυτρώσεως καὶ τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας.

Ἀθῆναι, Μάϊος 1948

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΟΙ *

«Χαίρετε λαοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθε»

Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, τὴν ὠραιότεραν τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ φύσις ἀνανεοῦται καὶ ντύνεται τὴν ὠραιότερη στολὴ της, σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὁ Χριστιανικὸς κόσμος κάθε χρόνο θὰ ἀκούῃ τὸ μήνυμα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγαλλιᾶσεως.

Ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται τὴν ψυχὴν του νὰ πλημμυρίζῃ ἀπὸ αἰσθήματα καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐκφράσῃ· ὁ καλλιτέχνης, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸ παιδάκι, καὶ ἐκεῖνος ἀκόμη ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκφράσῃ τὰ συναισθήματά του, καὶ αὐτὸς αἰσθάνεται μέσα του κάποιο ἰδιαίτερο σκίρτημα τὶς ἡμέρες αὐτές.

Ἡ ἀνανέωσις τῆς φύσεως, οἱ αὐγές, τὰ δειλινά, τὰ ἄνθη, τὰ πουλιά.

Καὶ ὅμως πόσον πτωχὰ θὰ ᾔσαν τὰ ἀνθρώπινα αὐτὰ συναισθήματα τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνοιξέως, ἐὰν περιορίζοντο μόνον μέχρις ἐκεῖ! Εἰς τὸ τέλος-τέλος, πόσον πτωχὴ καταντᾷ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ὅταν ὁ συναισθηματικὸς της κόσμος κλεισθῇ μέσα στὰ λουλούδια καὶ στὰ πουλιά καὶ στὰ πολύχρωμα δειλινά!

Ἀλλὰ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἓνα νέο μή-

(*) Ἡ ὁμιλία αὕτῃ ἐξεφωνήθη εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» λίγες ἡμέρες (9-5-1945) μετὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα.

νυμα ἀκούεται, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μήνυμα ἀνανεώσεως τῆς φύσεως, ἀλλὰ εἶναι ἓνα μήνυμα πνευματικῆς ἀνοίξεως. Εἶναι τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖον ἀντήχησε στὸν κόσμον, ἐδῶ καὶ 19 ὁλοκλήρους αἰῶνας. Ἀκούεται καὶ σήμερον τόσον νωπὰ καὶ τόσον ζωηρά, σὰν νὰ ἀκούστηκε φέτος γιὰ πρώτη φορά, τὸ μήνυμα τῆς Ἀνανεώσεως. τὸ μήνυμα τῆς πνευματικῆς Ἀνοίξεως.

Ἡ ὕλική φύσις ἀνανεοῦται. Τὸ σπουδαῖον ὅμως δὲν εἶναι αὐτό. Τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι καὶ ἡ πνευματικὴ φύσις τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνακαινίζεται.

Δυστυχισμένοι ὅσοι δὲν μπόρεσαν ἀκόμη νὰ αἰσθανθοῦν τὴν βαθύτερη σημασία τῆς πνευματικῆς ἀνοίξεως. Ἀλλὰ τρισμακάριστοι καὶ τρισευτυχισμένοι εἶναι ἐκεῖνοι, εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὁποίων ἐνδόμυχοι ἀντίλαλοι δημιουργοῦν μιὰν νέαν συγκίνησιν, φέρουν τὸ ἄγγελμα μιᾶς νέας δημιουργίας· καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς των ἔχουν καταυγασθῇ ἀπὸ τὸ ἀνέσπερον Φῶς, ποὺ ἐξεπήγασεν ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Ἑσταυρωμένου.

Ἔτσι, αὐτὴ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνοίξεως εἶναι κυρίως ἐποχὴ τῆς Ἀνανεώσεως. Τὴν χαίρονται τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ χριστιανοὶ κυρίως. Τὴν χαίρονται ὡς ἰδικὴν τοὺς ἐποχὴν· καὶ ἰδιαιτέρως τὴν χαίρονται ὡς ἰδικὴν τοὺς ἐποχὴν οἱ νέοι.

Ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς τοῦ ἀναστημένου θεανθρώπου οἱ νέοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ τὴν νοιώθουν αὐτὴν τὴν ἐποχὴν βαθύτερα καὶ χαίρουν πρὸ πολλοῦ αὐτοὶ ἀπὸ ὅλους.

Χαρᾶς αἰσθήματα γεμίζουν τὰ βάθη τῆς ψυχῆς

των κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, γιατί εἶναι τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχηγοῦ των. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀρχηγός τῶν νέων, ἀλλὰ πῶς αἰσθητὰ τῶν χριστιανῶν νέων, εἶναι ὁ ἰδεώδης Ἀρχηγός. Γι' αὐτὸ οἱ νέοι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὸ εὐτύχημα νὰ τὸν ἔχουν ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὁδηγητὴν τους, αὐτοὶ πανηγυρίζουν ἐξαιρετικώτερα τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνοίξεως.

Ἡ ἀνοιξίς, ἡ ὁποία στολίζει τὴν γύρω τους φύσιν, γίνεται ἀνοιξίς καὶ μέσα στὸν πνευματικὸν κόσμον. Γιατί; Διότι ὁ ἀρχηγός τους εἶναι Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐδῶ στὸν κόσμον αὐτόν, ἐπραγματοποίησε τὸν μεγάλυτερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους ἀνέγραψε καὶ ἀπὸ ὅσους θὰ ἀναγράψῃ ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ὁ ἀρχηγός ὅλων τῶν ζωντανῶν πνευματικῶς ἀνθρώπων. Ἰδιαιτέρως εἶναι Ἀρχηγός τῶν νέων.

Νέος ἦταν ὁ Χριστός. Ἡ σταύρωσίς Του καὶ ἡ ἀνάστασίς Του εἶναι μέγιστα γεγονότα καὶ αὐτὰ ἔλαβαν χώραν κατὰ τὴν νεανικὴν Του ἡλικίαν.

Ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς νεανικῆς του ἡλικίας ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐσταυρώθη· ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνεστήθη· ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς νεανικῆς του ἡλικίας ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶπεν ἐκεῖνο τὸ μοναδικόν, ποὺ κανεὶς ἄλλος δὲν εἶχε πῇ πρὶν ἀπ' Αὐτόν, καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ εἶπῃ εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἰς τὸ 33ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἤμπορουσε νὰ εἶπῃ ὅτι ἐτελείωσε τὸ ἔργον Του, τὸ ἔργον τῆς ἀνανεώσεως, τοῦ ἀναπλασμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος γιὰ τότε καὶ γιὰ πάντα.

Ὁ ἀναστημένος Θεάνθρωπός μας εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Τὸ εἶχαν αἰσθανθῇ αὐτὸ

καὶ τὸ αἰσθάνονται διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὅλες οἱ γενεαὶ τῶν νέων.

Ἦτο νέος· ἀγαποῦσε τοὺς νέους· συνανεστρέφετο κυρίως νέους ἀνθρώπους· συνειργάσθη μὲ νέους κυρίως ἀνθρώπους, καὶ πάντα, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὑπάρχει μία θαυμαστὴ καὶ μοναδικὴ ἀνταπόκρισις αἰσθημάτων μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν νέων, ἀπὸ τότε ποὺ ἐζοῦσε σωματικὰ ἐδῶ στὴ γῇ, καὶ ἔπειτα στὰ χρόνια, ποὺ ἐδιώκετο ἡ Ἐκκλησία Του καὶ στὰ χρόνια ποὺ ἐθριάμβευσεν ἡ Ἐκκλησία Του καὶ σήμερα στὰ 1945.

Γι αὐτό, τὸ μήνυμα τοῦ λυτρωμοῦ, τοῦ χριστιανικοῦ λυτρωμοῦ θὰ τὸ ἀκούσῃ σήμερον περισσότερον ἡ νεότης.

Εἶναι ἄρα γε ἀνάγκη νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω μὲ πόσῃ λαχτάραν ἔτρεχαν κοντὰ εἰς τὸν Ἰησοῦν τὰ παιδιά γιὰ νὰ τὸν δοῦν, νὰ τὸν ἀκούσουν, νὰ τὸν πλησιάσουν, νὰ δεχθοῦν τὸν ἀσπασμόν Του καὶ τὴν εὐλογίαν Του; Εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἤμπορεῖ κανένας ζωγράφος νὰ ἀναπαραστήσῃ ποτέ· ἐκείνην τὴν τρυφερότητα, ἐκείνην τὴν ἄπειρη στοργή, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδέχθη τὰ νήπια καὶ μιὰ φορά, καὶ δυὸ φορές, καὶ τρεῖς γιὰ νὰ τὰ εὐλογήσῃ; Εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ἐκεῖνο, ποὺ κανεὶς καλλιτέχνης δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ παραστήσῃ: τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν παιδιῶν, ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ; Ἐκεῖνον τὸν ἐνθουσιασμόν, ποὺ ἔκαμε τοὺς φθονεροὺς Φαρισαίους νὰ φωνάζουν: «Πέστους νὰ πάψουν»;

* * *

Καί οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ νέοι ἦσαν. Καί ἐπὶ τριάντα καὶ σαράντα καὶ περισσότερα χρόνια ἐξηκολούθησαν μετὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου νὰ ἐργάζονται καὶ νὰ δροῦν. Οἱ ἀπόστολοι, ὅταν ἐπῆγαν κοντὰ στὸ Χριστό, ἦσαν νέοι. Εἴμαστε συνειθισμένοι ἀπὸ τὶς ζωγραφιῆς καὶ τὶς εἰκόνες νὰ φανταζώμεθα τοὺς ἀποστόλους, ὅπως τοὺς βλέπουμε ἐκεῖ, γέρους μὲ ἄσπρα μαλλιά. Ἀλλὰ οἱ ἀπόστολοι, ὅταν πῆγαν κοντὰ στὸ Χριστό ἦσαν νέοι.

Καί ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τὸ πρῶτον ἄνθος ποὺ ἐκόπη μέσα εἰς τὸν κῆπο τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἦταν ἓνας νέος, ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος.

Καί τὸ ἀγλάϊσμα τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὁ φτερωτὸς ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀπόστολος ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Παῦλος, νέος ἐπῆγε κοντὰ στὸ Χριστό, ὅταν ἔλαβε τὸν δρόμον τῆς Δαμασκοῦ.

Νέος ἔγινε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κῆρυξ τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ. Καί μὲ τὸ νεανικόν του σφριγὸς ἐπέταξεν ὁ ἀετὸς αὐτὸς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἕως τὴν Δύσι, καὶ ἀπὸ τὴν Κόρινθο ὡς τὴν Θεσσαλονίκη, καὶ ἀπὸ τοὺς Φιλίππους ὡς τὴν Ρώμη, γιὰ νὰ φέρῃ τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως στὸν κόσμον, ποὺ εὕρισκετο στὸ σκοτάδι.

Μὲ τὴν νεανικὴν του σφριγηλότητα ἔκαμε τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας νὰ ἀλλάξῃ τελείως κατεύθυνσιν. Μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὸν παλμὸν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν του ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ξαναβροῦν τὸν

προορισμόν τους, νὰ βροῦν τὸν κατ' ἐξοχὴν προορισμόν τους, χάρις στὸν ὁποῖον μπαίνουν καὶ πάλιν εἰς τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας, καὶ ἐπὶ ὁλοκλήρους αἰῶνας ἐπανεκτέησαν τὴν θέσιν πρωταγωνιστοῦ.

Καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους, στὰ χρόνια τῆς μαρτυρικῆς Ἐκκλησίας, τῶν διωγμῶν καὶ τῶν Νερῶνων καὶ τῶν Διοκλητιανῶν, στὰ χρόνια τῶν ἀμφιθεάτρων καὶ τῶν θηρίων, ποὺ κατεσπάραζαν τοὺς πιστοὺς τοῦ ἀναστημένου Ἰησοῦ, ἀνάμεσα στοὺς τόσους καὶ τόσους μάρτυρες τῶν χρόνων ἐκείνων οἱ ἐκπρόσωποι τῆς νεανικῆς ἡλικίας ἦσαν πάρα πολλοὶ καὶ μὲ συγκίνησιν καὶ ῥίγος ἱερὸν διαβάζει κανεὶς τὶς ἱστορίες μαρτύρων καὶ μαρτύρων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, νέων, ποὺ προσέφεραν ὅ,τι πολυτιμώτερο εἶχαν: τὴν ζωὴν τους, τὸ αἷμά τους εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀγάπης τοῦ Ἑσταυρωμένου Ἰησοῦ.

Καὶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐκεῖνοι ποὺ ἀναλαμβάνουν νὰ κηρύξουν τὸν Χριστὸν εἶναι κυρίως νέοι ἄνθρωποι. Καὶ σήμερον, εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ὕστερα ἀπὸ μιὰ φανατικὴ προπαγάνδα τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀθεΐας, σήμερον κυρίως, ἀπὸ τοὺς νέους, ἀπὸ νεανικὰ στόματα καὶ ἀπὸ στόματὰ νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτίζει τὸν αἶνόν Του ὁ Ἑσταυρωμένος, ὁ λυτρωτὴς Κύριος.

Γιατί; Διότι ὁ νέος ξέρει καλὰ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου θυσιάζεται· ξέρει ὁ νέος πάντα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ καλύτερος—ὄχι ἀπλῶς ὁ καλύτερος,—ὁ μοναδικὸς Φίλος τῶν νέων, ὁ μοναδικὸς Φίλος του.

Μέσα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

θὰ σᾶς ἔκαμεν ἴσως ἐντύπωσιν πόσες φορές ἀπαντοῦμε τὴν λέξιν νέος, ἀνανέωσις, καινός, ἀνακαίνι-σις, ἀνακαινισμός. Κυττᾶξτε τὴν Καινὴν Διαθήκην. Μὲ μιὰ πρόχειρη ματιά, θὰ τὸ ἀντιληφθῇτε, ὅτι ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀνακαίνις, ἡ αἰωνία νεότης, ἡ εἰσαγωγή τοῦ στοιχείου τῆς νεότητος μέσα εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον.

Μὲ ἀπορίαν ἄκουγε ὁ σοφὸς Νικόδημος περὶ ἀναγεννήσεως. «Καὶ πῶς μπορῶ νὰ ξαναγεννηθῶ, ἐνῶ εἶμαι γέρος ;». Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ ἀπήντησε. «Μπορεῖς, ναί, νὰ ξαναγεννηθῇς. Θὰ ξαναγεννηθῇς ἄνωθεν. Γι' αὐτὸ ἦλθα ἐγώ, γιὰ νὰ καταστήσω δυνατὸ αὐτὸ τὸ ἀδύνατον πρᾶγμα. Ὡστε οἱ γέροι νὰ ξαναγίνουν νέοι, καὶ οἱ νέοι νὰ μείνουν γιὰ πάντα νέοι, καὶ ὅλος ὁ κόσμος νὰ γίνῃ νέος».

Δὲν τὸν ἐνδιαφέρει καὶ τόσον ἡ ἡλικία· τὸν ἐνδιαφέρει ἡ πνευματικὴ νεότης. Τὴν πνευματικὴν αὐτὴν νεότητα τὴν εὕρισκει μέσα εἰς τοὺς νέους, ἀλλὰ τὴν δημιουργεῖ καὶ μέσα εἰς τοὺς γέρους.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψις περὶ νεότητος, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον, αὐτὸ τὸ χαρούμενον ἄγγελμα γιὰ κάθε νέον κάθε ἐποχῆς, ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ εἴπῃ ἐκεῖνο τὸ ἐπαναστατικὸ καὶ πρωτάκουστο : «Δὲν θὰ βάλω οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς, ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινούς».

Ἀποδοκιμασία τῶν γέρων ; Ὁχι. Ἀλλὰ ἀποδοκιμασία ὅλων ἐκείνων νέων καὶ γέρων, ποὺ ἔχουν γέρικες ἀντιλήψεις, γηρασμένη ψυχὴ· παραδοχὴ μέσα εἰς τὸν περίβολον τοῦ χριστιανισμοῦ ὅλων ἐκείνων καὶ

νέων καὶ γέρων ποὺ ἔχουν νεανικὴ ψυχὴ καὶ νεανικὲς ἀντιλήψεις.

Αὐτὸ τὸ μήνυμα ἔφερεν ὁ Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον. Ἀνανέωσις, ἀνακαινισμὸς, ξεκαינוύργωμα τῆς φθαρμένης φύσεως καὶ τῶν φθαρμένων ἀνθρώπων.

Σκαλίστε μέσα εἰς τὴν μνήμην σας γιὰ νὰ βρῆτε ἂν μπορέσετε ἔστω καὶ ἓνα φιλόσοφο πρὸ Χριστοῦ ἢ μετὰ Χριστόν, ἔξω τοῦ χριστιανισμοῦ, ἢ ὁποιονδήποτε ἄλλον, ὁ ὁποῖος νὰ μίλησε τόσον πολὺ γιὰ τὴν νεότητα. Δὲν θὰ βρῆτε οὔτε ἓναν!

Νέος λοιπὸν ὁ Χριστὸς καὶ κήρυγμα νεότητος ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἦταν ἡ ἐπισφράγισις τῆς νεότητός του. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος «ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ οὐκέτι ἀποθνήσκει. Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει». Διατηρεῖ τὴν νεότητά Του γιὰ πάντα. Καὶ ἀπὸ τὴν νεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παίρνει νεότητα καθένας ποὺ θέλει νὰ εἶναι αἰωνίως νέος.

«Ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν ἐξ αὐτοῦ χάριν ἀντὶ χάριτος». Αὐτὸ τὸ λέγει ἓνας ἄλλος νέος, ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ μαθητὴς τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ ἰσχύει εἰδικώτερα γιὰ τοὺς νέους ἀνθρώπους.

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὕμνογράφοι μας τόσον πολὺ ὕμνησαν τὴν νεότητα: τὴν χαρὰ καὶ τὸ φῶς, αὐτὰ τὰ δύο ἀπαραίτητα γνωρίσματα τῆς νεότητος, τὰ ὁποῖα κυρίως σήμερα μᾶς γίνονται πιὸ πολὺ αἰσθητὰ καὶ ποθητά.

«Νεοποιεῖς τοὺς γηγενεῖς ὁ Πλαστοργὸς χοϊκὸς χρηματίσας», «...τὰ πάντα πεπλήρωται χρηστότητος», «χαρᾶς τὰ πάντα πεπλήρωται, τῆς ἀναστάσεως τὴν

πειραν εὐληφότεα». Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἀφθαρτίζει καινοπρεπέστατα ἀπαθανατίζων τὸ πρόσλημμα»...

* * *

Ὅσοι ἐπλησίασαν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἰδίως ὅσοι νέοι τὸν ἐπλησίασαν, καὶ συνεδέθησαν μετὰ τὸν Χριστόν, μποροῦν νὰ μαρτυρήσουν γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ, ἄς τοὺς ἀφήσουμε γιὰ μιὰ στιγμή, ἄς μὴ ζητήσουμε ἀκόμη τὴ μαρτυρία τους. Καὶ ἄς κυττάξουμε γιὰ λίγα λεπτὰ τοὺς νέους ἐκείνους, ποὺ δὲν συνῆψαν ἕναν τέτοιον σύνδεσμον μετὰ τὸν Χριστόν. Ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοί. Καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς ἐρωτήσουμε. Καὶ σὲ στιγμὲς εὐλικρινείας θὰ μᾶς ποῦν, τί εὗρήκαν μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν.

Ἐφυγαν ἀπὸ τὸν Χριστόν καὶ φεύγουν μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν καὶ σήμερα πολλοὶ νέοι γιὰ νὰ χαροῦν τὴν ζωὴν τους, δηλ. γιὰ νὰ χαροῦν τὰ νειᾶτα τους. Μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν θὰ χαροῦν τὰ νειᾶτα τους!...

Καὶ αὐτὰ λέγονται εἰς στιγμὰς κάποιου σκοτισμοῦ καὶ κάποιας μέθης. Ἀλλὰ εἰς στιγμὰς εὐλικρινείας καὶ νηφαλιότητος, βλέπεις, ὅτι μέσα τους εἶναι κάτι διαφορετικό.

Ἀς ἀκούσουμε μερικοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν τὴν ζωὴν τους μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν, νὰ μᾶς ποῦν τί ἀκριβῶς βρῆκαν στὴ χωρὶς Χριστόν ζωὴ τους.

Μόλις πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἀπέθανε κάποιος νεαρὸς ποιητής. Ἀς μὴν ἀναφέρω τὸ ὄνομά του. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν αὐτὴν τὴν στιγμήν τὰ ὀνόματα, ὅσο οἱ ὁμολογίες. Ὁ νέος αὐτὸς κάπου ἤθελε νὰ στηρίξη

τὴν ζωὴν του—καὶ καθένας ἀπὸ μᾶς κᾶπου θέλει νὰ στηρίξη τὴν ζωὴν του.—Κᾶποιο θεμέλιο πρέπει νὰ ζητήσης γιὰ νὰ οἰκοδομήσης ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν βίον σου καὶ τὴν εὐτυχίαν σου. Τὸ θεμέλιο αὐτὸ αὐτὸς δὲν τὸ βρῆκε, γιατί δὲν τὸ ἐζήτησε εἰς τὸν Χριστόν.

Ἀποτέλεσμα : Γράφει ἓνας φίλος του. « Ἄδειος—ἀπροσάρμοστος, σὰν ἓνα παιδί πού βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ μεγάλους πού συζητοῦν μεγαλύτερα πράγματα, ὁ νέος αὐτός τῶν 28 ἐτῶν ἦταν πιά πολὺ γερασμένος ».

Τὸ πιά αὐτὸ θὰ περιμέναμε νὰ τὸ ἀκούσουμε τοῦλάχιστο γιὰ ἀνθρώπους ὀγδόντα ἐτῶν. Ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν 30 ἐτῶν ὁ νέος αὐτός, πού ἐζήτησε νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν ζωὴν του μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν εἶναι πιά πολὺ γέρος !

Ἀλλὰ ἀπὸ τὸν νέον αὐτὸν πηγαίνουμε ξαφνικὰ σὲ ἓναν πολὺ γέρο. Ὀγδοντατεσσάρων ἐτῶν πέθανε ὁ μακαρίτης ὁ Παλαμᾶς. Καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, σὲ στιγμὲς εἰλικρινείας γράφει τὸ ἐξῆς δίστιχο. « Γυρίζω στὰ χαλάσματα τῆς νιότης μου ἐκεῖ κάτω—τῆς νιότης πού τὴν σκότωσα καὶ δὲν τὴν ἔχω ζήσει ».

Ἐνθυμεῖσθε ἴσως οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ σᾶς ἓναν ἄλλο τραγικὸν νέο, πού πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ ἔθεσε τραγικὸν τέρμα στὴ ζωὴ του μὲ τὸ περίστροφο τῆς αὐτοκτονίας. Ἦταν ἓνας νέος, ὁ ὁποῖος ξεκίνησε, ὅπως ξεκινᾶνε ὅλοι οἱ νέοι αὐτῆς τῆς κατηγορίας νὰ κατακτήσουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ πᾶν, μὲ ὕφος Μ. Ἀλεξάνδρου, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴν τοὺς μείνῃ τίποτα πού νὰ μὴν τὸ κατακτήσουν, καὶ πού στὸ τέλος ὁμο-

λογοῦν μὲ τὸ στόμα αὐτοῦ τοῦ δύστυχου ποιητῇ—ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ Λαπαθιώτης.

«Τὰ χρόνια μου πᾶνε καὶ κεῖνα χαμένα.

Στὸ δρόμο ποῦ πῆρα, δὲ βρῆκα κανένα ποῦ νᾶχη χαρῇ μερικά».

«Στὸ δρόμο ποῦ πῆρα», ποῦ πῆρε ὁ Λαπαθιώτης καὶ οἱ ὅμοιοί του δὲν βρῆκε κανένα ποῦ νᾶχη χαρῇ ἔστω καὶ μερικά!

Καὶ εἶναι πολλές οἱ στιγμές, ποῦ θυμᾶται τὰ νειᾶτά του, ὅπως τὰ θυμοῦνται πολλοὶ παρόμοιοι τύποι μὲ αὐτόν. Θυμᾶται τὰ νειᾶτά του καὶ τὸ ξεκίνημά του, ποῦ ἐγίνετο μέσα σὲ ἀκτῖνες φωτὸς καὶ μέσα σὲ ὑποσχέσεις, γιὰ νὰ καταντήσῃ στὸ τέλος εἰς τὴν τραγωδίαν αὐτὴν τῆς αὐτοκτονίας.

*«Κι' ἐμεῖς ἓνα πρωῒ εἴχαμε κινήσει,
μόλις ὁ κάμπος εἶχε κοκκινίσει,
μὲ μάτια ποῦ τὰ φλόγιζε ἡ χαρά,
κι' ὅλοι γεροὶ κι' ἀγέρωχοι σὰν Κροῖσοι,
—μὰ τὰ μεσάνυχτα εἴχαμε γυρίσει,
μὲ καταματωμένα τὰ φτερά...»*

Ποθοῦν τὴ χαρά. Ἀλλὰ πῶς; Ποθοῦν νὰ ζήσουν τὴ ζωὴ τους καὶ νὰ χαροῦν τὰ νειᾶτά τους, ἀλλὰ φεύγουν, φεύγουν μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστόν, διότι φοβοῦνται, ὅτι κοντὰ στὸν Χριστὸ θὰ χάσουν τὴν χαρά, τὴν εὐτυχία, τὸ φῶς. Σύντομα ἀνακαλύπτουν ξαφνικὰ τὸν ἑαυτόν τους ἀλυσοδεμένον μέσα σὲ δεσμωτήρια καὶ σὲ φυλακὲς καὶ τοίχους ἀδιαπέραστους. Ὁ κόσμος, ἡ ζωὴ, ἡ εὐτυχία εἶναι ἓνας κόσμος ξαφνικὰ ξέχωρος γι' αὐτούς. Καὶ μοναδικὸς κόσμος τους εἶναι ἡ δυστυχία. Αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ἡ οὐσία ὅλης σχε-



δὸν τῆς ποιήσεως τοῦ δυστυχισμένου καὶ ἁμαρτωλοῦ ποιητῇ Καβάφη. Εἶχε κι' αὐτὸς στιγμές εἰλικρινείας καὶ ἦλθε νὰ μᾶς ὁμολογήσῃ τὴν δυστυχία του, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν πέρασε τὰ νειᾶτά του καὶ τὰ γηρατειά του.

«Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τῶρα ἐδῶ.

Ἄλλο δὲ σκέπτομαι : τὸν νοῦν μου τρώγει αὐτὴ ἡ τύχη, διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον

Ἄ, ὅταν ἔκτιζαν τὰ τεῖχη πῶς νὰ μὴν προσέξω».

Εὐρέθηκε δεμένος καὶ φυλακισμένος μακριὰ ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ τὸ καταλάβῃ. Καὶ μέσα στὰ τεῖχη, μέσα στὸ σκοτεινὸ διαμέρισμα, ποὺ βρέθηκε ξαφνικὰ κλεισμένος ἀναζητᾷ διαρκῶς νὰ βρῇ κάποιον παράθυρο, ποὺ θὰ τοῦ φέρῃ ἔστω καὶ μιὰ ἀκτῖνα φωτός.

Καὶ τὸ παράθυρο δὲν βρίσκεται. «Καὶ καλύτερα ἴσως νὰ μὴ τὸ βρῶ», γράφει. Καὶ λέγει λοιπὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἐζήτησε τὴν χαρὰν μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό: «Εἶναι ἡ καρδιά μου σὰ νεκρὸς θαμένη».

Ἀπελπισία, λοιπὸν, ἀπὸ γνῶσις, σκοτάδι, εἰς τὸ τέλος αὐτοκτονία, ὁ ξηρὸς καὶ ὀξύς ἦχος τοῦ Λαπαθιώτη, ὁ πνιγμὸς τοῦ Καρυωτάκη, ἡ αὐτοκτονία μὲ δηλητήριο τοῦ ποιητῇ Παπανικολάου καὶ τόσοι ἄλλοι θάνατοι, ποὺ δὲν ἔφθασαν στὴ δημοσιότητα, νὰ τὸ κατάντημα τῶν νέων, ποὺ ἐζήτησαν νὰ χαροῦν τὴν ζωὴν τους μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ αὐτοκτονοῦντες νέοι, κάτι λένε στὸν σύγχρονον νέον.

Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ μιὰ ἄλλη κατηγορία νέων

πού ἔγιναν πολὺ ἐπικαιροὶ τὰ τελευταῖα χρόνια;

Νέοι πού ἔζησαν σὲ δυὸ χῶρες, τῶν ὁποίων ἡ πτώσις εἶναι μεγάλη. Ἐννοῶ τοὺς νέους ἐκείνους, πού ἔδωσαν τὴν ψυχὴν τους καὶ τὴν καρδιά τους καὶ τὸ αἷμα τους καὶ τὸ πᾶν σὲ ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ὑπέσχοντο πολλὰ καὶ οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ ὑποκαταστήσουν τὸν Χριστὸν μὲ τὸ ἄτομόν τους. Ψάχνουν τώρα οἱ νέοι αὐτοί, ψάχνουν γιὰ νὰ βροῦν τοὺς ἀρχηγούς των μὲ τὶς γυαλιστερές ἐπωμίδες, μὲ τοὺς πομπώδεις λόγους ἀπὸ τὰ διάφορα πασίγνωστα κέντρα τῆς Ἰταλίας ἢ τῆς Γερμανίας.

Θυμήθηκα αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἓνα γερμανὸ στρατιώτη 17 ἐτῶν πού ἔλεγε πρὸ διετίας: «Θεὸς μας εἶναι ὁ φύρερ». Ἐὰν ζῇ αὐτὸς τώρα ὁ νέος, θὰ ἤθελα νὰ τὸν ἔβλεπα καὶ νὰ τὸν ἐρωτοῦσα καὶ μὲ τὸ στόμα του νὰ μοῦ ἔλεγε: Τί ἔγινε τώρα ὁ Θεὸς τους;

Ἔ! πόσοι Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ νέοι εἶναι, οἱ ὁποῖοι οἰκοδόμησαν τὴν ζωὴν τους ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους αὐτούς!

Ἀλλὰ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς στέκεται πάντοτε πάνω ἀπὸ ὅλους αὐτούς. Συγκρίνατε, ἂν μπορῆτε, πόσο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς στέκεται πάνω ἀπὸ ὅλους αὐτούς! Ὅσο ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὸ τέλμα, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐξηφανίσθη τὸ πτώμα τοῦ Ντοῦτσε, ἄλλο τόσο ἀπέχει τὸ ἡγετικὸ ἀξίωμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸ ἀξίωμα πού διεκδικοῦν κατὰ καιροὺς γιὰ τὸν ἑαυτόν τους διάφοροι ἡγέται. Γιατὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ὑπέταξε καὶ δὲν θὰ ὑποτάξῃ κανένα διὰ τῆς βίας.

* * *

Κοντὰ εἰς τὸν Χριστὸν ὅσοι τὸν ἄκουσαν καὶ τὸν

ἀκολουθήσαν, ξέρουμε καλά, ὅτι εὐρήκαν τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ τὸ πλήρωμα τῆς εὐτυχίας. Κοντὰ Του βρῆκαν τὸν ἡγέτην ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐχρειάζετο. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς ἡγέτης τῆς νεότητος. Οἱ νέοι κοντὰ εἰς τὸν Χριστὸν βρίσκουν ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐξοχώτερον καὶ δυναμικώτερον γνῶρισμα καὶ στολίδι τῆς νεότητος: Εὐρίσκουν τὴν ἀγνότητά τους, μὲ μιὰ πολὺ πλατειᾶ ἔννοια, τὴν ὁποῖαν μόνον ὁ Χριστιανὸς μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ σὲ ὅλο της τὸ πλάτος. Διότι ἡ ἀγνότης αὕτη εἶναι καὶ ἀγνότης τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου καὶ τοῦ διανοητικοῦ κόσμου. Εἶναι ἀγνότης ὅλης τῆς ὑπάρξεώς των. Καὶ αὕτη ἡ ἀγνότης ἐξασφαλίζει εἰς τὸν χριστιανὸν νέον τὴν διανοητικὴν διαύγειαν καὶ καθαρότητα τοῦ νοῦ, ποὺ εἶναι τὸ ἀσφαλέστερο θεμέλιο γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ ποιητὴς τὴν ἐπιτυχίαν του καὶ τὴν εὐτυχίαν του.

Δίνει εἰς τὸν νέον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη. Τοῦ δίνει τὴν ἀνησυχίαν. Ἀνησυχίαν; Μάλιστα. Μέσα εἰς τὸν Χριστιανισμόν δὲν ὑπάρχει νάρκη καὶ ἀκίνησία. Δὲν ὑπάρχει στασιμότης, τὴν ὁποῖαν φοβοῦνται τόσοι πολλοὶ νέοι καὶ μάλιστα καὶ νέοι καλοπροαίρετοι, οἱ ὁποῖοι δὲν προσέρχονται εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὅχι γιὰ τὶς αἰτίες ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ὅχι ἀπὸ φόβο μήπως δὲν χαροῦν τὴν ζωὴν τους, τὰ νειᾶτά τους, ἀλλὰ ἀπὸ φόβο μήπως χάσουν τὴν δυναμικότητά τους.

Θυμᾶμαι μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε εἰς τὸν Claudel, τὸν μεγαλύτερον σύγχρονον ποιητὴν τῆς Γαλλίας ἕνας νεαρὸς πτυχιούχος τῆς φιλοσοφίας, ὁ Jacques

Rivière. «Δέν πιστεύω εἰς τόν Χριστόν. Ἀλλά δια-
 βάζοντας τὰ ἔργα σας ἡσθάνθην μέσα μου κάτι νά
 μέ καλῇ πρός Αὐτόν: Τό φῶς ποῦ ἀποκαλύπτει ὁ
 Χριστός. Καί ὅμως· φοβᾶμαι νά πλησιάσω, διστάζω
 νά πλησιάσω τόν Χριστόν. Γιατί; Γιατί φοβᾶμαι μήν
 ἐλαττωθοῦν οἱ ἱκανότητές μου, φοβᾶμαι τόν στραγ-
 γαλισμόν τῶν ταλέντων μου».

Καί τοῦ ἀπήντησεν ὁ Claudel: «Σοβαρά, ἐδιάβασα
 ὅλην τήν ἐπιστολήν σου. Ἕνα σημεῖο της μέ ἔκαμε
 νά γελάσω. Τό σημεῖο ἐκεῖνο, ποῦ λές ὅτι φοβᾶσαι
 νά πλησιάσης τόν Χριστόν μήπως χάσης τήν δρα-
 στηριότητά σου καί στραγγαλισθοῦν τὰ ταλέντα σου.

»Ἐ! λοιπόν, νέε μου. Ὅταν θά ἔλθης εἰς τόν Χρι-
 στόν, θά ἀποκτήσης ἕνα φίλον, ποῦ δέν θά σοῦ
 ἀφίνη στιγμή ἡσυχίας. Διότι ὁ Χριστός εἶναι ὁ πιό
 ἀπαιτητικός ἀπό τοὺς φίλους. Εἶναι ἡ ζύμη, ἡ ὁποία
 δέν ἡσυχάζει, ἂν δέν ζυμώσῃ ὅλον τό φύραμα. Αὐ-
 τός, εἶναι ὁ μοῦστος, ὁ ὁποῖος σπάζει ὅλα τὰ δο-
 χειᾶ, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα μπαίνει, καί μόνον ζωντανοὶ
 ἄνθρωποι μπόρεσαν νά δεχθοῦν μέσα τους τό πνεῦμα
 τοῦ Χριστοῦ».

Καί βλέπουμε αὐτό τό θαῦμα, ποῦ καμμιά θρη-
 σκεία καί καμμιά ἰδεολογία δέν παρουσίασε ποτέ, ἀλλά
 μόνον ὁ χριστιανισμός: οἱ νέοι νά ζοῦν κοντά στοῦ
 Χριστοῦ σάν νέοι, ἀλλά καί οἱ γέροι νά ζοῦν κοντά
 Του σάν νέοι. Καί βλέπουμε τό παράδειγμα τοῦ Ἰγνα-
 τίου ὁ ὁποῖος εἰς τὰ 80 του χρόνια εἶχε τήν ψυχικήν
 ἀνδρείαν νά λέγῃ: «νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι». Τό
 φαινόμενο τῶν 80ετῶν καί 100ετῶν νέων μόνον ὁ Χρι-
 στιανισμός μπόρεσε νά τό παρουσιάσῃ εἰς τόν κόσμον!

Ὁ νέος εὐρίσκει κοντὰ εἰς τὸν Χριστὸν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖον, ποῦ τόσον εἶναι ἀπαραίτητον γιὰ τὴν νεότητά του καὶ ποῦ ἡ ἀπουσία του δηλητηριάζει τὴν ζωὴν τοῦ νέου: τὴν αἰσιοδοξίαν. Τὴν αἰσιοδοξίαν μόνον ἡ πίστις τὴν δίνει. Καὶ τὴν πίστιν μόνον ὁ Χριστὸς τὴν δίνει.

Ἡ αἰσιοδοξία αὕτῃ κάνει τὸν Χριστιανὸν νὰ ἔχῃ τὸ στοιχεῖον τῆς νεότητος μέχρι τέλους, καθὼς καὶ ὁ ἀπ. Παῦλος, ὕστερα ἀπὸ 30 καὶ 40 χρόνια πορειῶν καὶ ἀγώνων καὶ ἰδρώτων καὶ κόπων καὶ ταλαιπωριῶν λέγει: «Καὶ τώρα ὁ πόθος μου εἶναι νὰ τελειώσω τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς». Ὁμιλεῖ γιὰ δρόμο ὁ γέρων πιά Ἀπόστολος. Ὁμιλεῖ γιὰ δρόμο τὸν ὁποῖον θὰ συνεχίσῃ μετὰ χαρᾶς καὶ τὸ τέρμα του δὲν εἶναι εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ θὰ τὸν φέρῃ εἰς τὸν Οὐρανόν.

Καὶ ἔτσι οἱ Χριστιανοὶ γίνονται οἰκοδόμοι πολιτισμοῦ διὰ τῆς αἰσιοδοξίας των καὶ διὰ τῆς πίστεώς των.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι σήμερα ὁ μόνος ὁδηγὸς τῶν νέων, ἰδιαιτέρως σήμερα, ὁ ὁποῖος τοὺς δείχνει τὸν δρόμον τῆς αἰωνίας νεότητος.

Καὶ ἔγινε προπολεμικῶς πολὺς λόγος γιὰ τὴν αἰωνίαν νεότητα καὶ ἐδῶ στήν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ ἡ αἰωνία νεότης ἀναζητεῖται ἐκεῖ, ποῦ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον τὸ γῆρας—ἐὰν ὑπάρχη καὶ τὸ γῆρας, διότι μακρὰν τοῦ Χριστοῦ μόνον θάνατος ὑπάρχει.

Ἐφθάσαμεν σήμερον εἰς σημεῖον, ὥστε ἡ θάλασσα καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ ἄμμος τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ στέππες νὰ εἶναι γεμᾶτες ἀπὸ πτώματα νέων. Ἐφθάσαμεν σήμερον εἰς ἐποχὴν ὅπου—πόση ἀπό-

στασις εἶναι ἀπὸ τὴν Νορμανδίαν ἕως τὸ Στά-
λιγκραντ; — πολλὰς χιλιάδες χιλιόμετρα νὰ εἶναι
σπαρμένα ἀπὸ πτώματα νέων. Ἐκλήθη ἡ ἀνθρωπό-
της νὰ σπεῖρῃ αὐτὴν τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν μὲ τὰ
πτώματα τοῦ ἄνθους τῆς ἡλικίας ὅλων τῶν νέων. Νὰ
ποῦ κατέληξε καὶ πῶς κατέρρευσε ὁ πολιτισμός, ὁ
ὁποῖος μᾶς ὠμίλησε περὶ τῆς «αἰωνίας νεότητος».

Κοντὰ εἰς τὸν Χριστόν, λοιπόν, ἡ αἰωνία νεότης.
Καὶ αὐτὴν τὴν αἰωνίαν νεότητα τὴν ἀποκτοῦν καὶ
τὴν διατηροῦν καὶ στὰ γηρατειά τους πολλοί. Ἀπὸ
αὐτὴν ἔχει ἀνάγκην σήμερα ὁ κόσμος γιὰ νὰ ξανα-
βρῇ τὸν ἑαυτὸν του, τὴν χαρὰν του, τὴν εὐτυχίαν του.
Ἀπὸ αὐτὴν ἔχει ἀνάγκην κυρίως ἡ Ἑλλάδα μας.
Ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ νέους, νέους κυρίως κατὰ τὸ
πνεῦμα. Ἐκεῖνοι ποὺ φωνάζουν γιὰ ἀνανέωσι, πρέ-
πει νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι ἀνανεωμένοι. Ἡ Ἑλλάς ἄκουσε
πολλὰ περὶ ἀνανεώσεως, ἀλλὰ εἶδεν ἐλαχίστους ἀνα-
νεωμένους ἀνθρώπους. Θέλει λοιπόν, ὅχι πλέον νὰ
ἀκούῃ μόνον, ἀλλὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνανέωσι εἰς τὸ
πρόσωπον ἐκείνων ποὺ παρουσιάζονται γιὰ ἀνανεω-
ταί. Ἡ Ἑλλάδα μας ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἀνακαινισμέ-
νους ἀνανεωτάς. Ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ Χριστιανοὺς
νέους. Οἱ γέρικες ἀντιλήψεις γηρασμένων ἀνθρώ-
πων δὲν μποροῦν νὰ τὴν βοηθήσουν εἰς τὸν ἀνακαι-
νισμόν τῆς γενεᾶς μας.

Γι' αὐτὸ πρέπει ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ νέοι νὰ βαδί-
σουμε μπροστά. Ναί! Χρειάζεται νὰ βαδίσουμε σὲ
νέους δρόμους, πρὸς νέους προορισμούς, νὰ ἀνοί-
ξουμε μπροστά μας νέους ὁρίζοντας, ποὺ τοὺς ἀνοί-
γει διάπλατα ὁ Χριστός.

ΤΟ ΘΕΑΜΑ ΤΩΝ ΛΕΥΚΩΝ ΧΩΡΩΝ*

«*Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε
τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη*».
(*Ἰωάν. δ' 35*)

Τὸ θέαμα τῶν λευκῶν χωρῶν, ἡ χαρμόσυνος προσδοκία τοῦ πνευματικοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς συγκομιδῆς, νὰ τί μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ καὶ γεμίζει μὲ χαρὰ τὴν ψυχὴν σὲ τέτοιες πολύτιμες εὐκαιρίες ἱερῶν συνάξεων, ὅπως ἡ σημερινή. Τόσοι νέοι συγκεντρωμένοι μέσα στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Κυρίου. Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς συνεκέντρωσεν ἐδῶ; Τί ἄλλο παρὰ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο εὐφρόσυνο συναίσθημα ποὺ ἔνοιωθε ὁ Δαυτὶδ νὰ πλημμυρίζῃ τὴν ψυχὴν του καὶ ποὺ εἶχε τὴν τέχνην καὶ τὴ δύναμιν νὰ τὸ ἐκφράζῃ σὲ μετάρσιους στίχους καὶ νὰ τοὺς ψάλλῃ σὲ παρόμοιες στιγμές: «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν τὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου». Μᾶς ἔφερεν ἀκόμη ὡς ἐδῶ ἕνας πόθος κοινός καὶ θερμός, ὁ πόθος νὰ ὑπηρετήσουμε κι' ἐμεῖς στὸν πνευματικὸ θερισμό· νὰ δώσουμε τίς δυνάμεις μας καὶ τίς προσπάθειές μας, ὥστε νὰ κάμουμε ὅσο

* Ὁμιλία πρὸς τοὺς φοιτητὰς εἰς ἱερὸν Ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ τῇ 25-7-1943.

τὸ δυνατόν περισσότερους νέους—ὄλους τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος, νὰ αἰσθανθοῦν στὴ ζωὴ τους τὴ μεγάλη αὐτὴ καὶ γλυκεῖα πραγματικότητα τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς λυτρωτικῆς χαρᾶς, μὲ τὴν ὁποίαν πλημμυρίζει τίς ψυχὰς τῶν νέων ἢ πίστις εἰς τὸν Θεόν· νὰ φέρουμε τὰ πλήθη τῶν νεανικῶν ψυχῶν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν χριστιανικὴ θρησκεία, ποὺ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία τῶν νέων. Σὲ ποιὸ ἄλλο θέμα λοιπὸν θ' ἄξιζε καλύτερα νὰ συγκεντρώσωμε τὴν προσοχή μας αὐτὰ τὰ λίγα λεπτὰ παρὰ στὸ θέμα τοῦτο τοῦ πνευματικοῦ θερισμοῦ καὶ τῶν θεριστῶν ;

* * *

Τὸ θέαμα τῶν λευκῶν χωρῶν! Αὐτὸ ἦταν τὸ θέαμα ποὺ ἔδειξεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους του κάποια μέρα. Ἡ ἄνοιξις εἶχε πλέον περάσει· ὁ καρπὸς ἦταν ὥριμος· οἱ ἐκτάσεις τῶν σπαρμένων κάμπων ποὺ ἐκυμάτιζαν σὰν χρυσόλευκες θάλασσες στὸ ἀπαλὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου, ἐπερίμεναν ὥρα μὲ τὴν ὥρα τοὺς θεριστὰς νάρθουν μὲ τὰ δρεπάνια των. Ποιὰ ἄλλη εἰκόνα προσφορώτερη, γιὰ ν' ἀνεβάσῃ ὁ θεῖος διδάσκαλος τὴ διάνοια τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν πνευματικὴν πραγματικότητα τῶν ὥριμων ψυχῶν, ποὺ ἐπερίμεναν τοὺς ἐργάτας τοῦ εὐαγγελίου, γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπ' αὐτοὺς στὸ πνευματικὸ βασίλειον, ποὺ ἐγκαθίδρυε στὴ γῆ ὁ Ἰησοῦς ; Πολλοὶ ἄλλοι εἶχαν κοπιᾶσει, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἐτοιμασία. Καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποὺ περιεφέρετο ἐπὶ αἰῶνες πάνω ἀπὸ τὸ χάος τῆς προχριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, εἶχε καλλιεργήσει τίς ψυχὰς κι' εἶχεν ἀπεργασθῇ μέσα

σ' αὐτὲς μιὰ σωτηριώδη σπορά. "Ετσι οἱ ἀπόστολοι εὐρίσκονται τώρα μπροστὰ στὸ ἐκπληκτικὸ θέαμα ἑνὸς κόσμου, ποὺ ἀγνοεῖ τὸ Θεό, κι' ὅμως εἶναι ἔτοιμος νὰ τὸν δεχθῇ μὲ ἀγαλλίασι, μόλις τοῦ ἀποκαλυφθῇ.

Τὸ θέαμα τῶν λευκῶν χωρῶν. Πόση χαρὰ για τὸν σημερινὸ στρατευόμενο Χριστιανό, νὰ αἰσθάνεται ὅτι ἔχει τὴν εὐτυχία νὰ ζῇ σὲ καιροὺς παραλλήλους. Εἶναι λοιπὸν παράλληλοι οἱ καιροί; "Αν θέλετε νὰ τὸ διαπιστώσετε, ἐπάρατε καὶ σήμερον τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας. Δὲν θὰ δῆτε ἀπλῶς τὴν πνευματικὴ σπορά. Στὰ μάτια μας δὲν θὰ παρουσιαθοῦν πιά μόνο εἰκόνες ἀπὸ τὸ φθινοπωρινὸ ὄργωμα κι' ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς καλλιέργειας. Ὁ καιρὸς ἔχει προχωρήσει. Τὰ στάχυα ἔχουν ἀρχίσει νὰ μεστώνουν. Αἱ χῶραι ἔχουν ἀρχίσει πλέον νὰ λευκάζουν.

Ἡ πίστις ἐγεννοβόλησε στίς ψυχές τὴν ἀνάστασι μιᾶς νέας ζωῆς. Ἀσφαλῶς ὁ προφήτης Ἡλίας δὲν θὰ μποροῦσε σήμερα νὰ παραπονεθῇ ὅτι «κατελείφθη μονώτατος». Πυκνώνονται τώρα αἱ τάξεις τῶν πιστῶν. Γύρω ἀπὸ τὸ μυστικὸ τραπέζι τῆς Πίστεως μυριάδες μαθητῶν συγκεντρώνονται σήμερα, γιὰ νὰ παραστοῦν μὲ μυστικὴ καὶ ἀνεκκλάλητη χαρὰ εἰς τὴν «κλάσιν τοῦ ἄρτου». Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς, πολλές ἄλλες μυριάδες εὐρίσκονται στὸ δρόμο καὶ βαδίζουν πρὸς τοὺς Ἑμμαούς, κι' ἂν δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν ἀκόμη, τὸν μυστηριώδη συνοδοιπόρον, ὅμως, καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν μαζί του, αἰσθάνονται τὴν καρδιά των νὰ καλεῖται μέσα των. Καὶ πιὸ πίσω ἀκόμη ἀκούονται τὰ δειλὰ βήματα ἐκείνων, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μείνουν

ἀδιάφοροι μπροστὰ στὴν ἐπιβλητικὴ Μορφὴ τοῦ αἰμοφύρτου Ναζαρηνοῦ, ἀλλὰ τὸν ἀτενίζουν μὲ ἀγωνία καὶ τοὺς πιέζει τὸ μεγάλο ἐρώτημα: τίς ἐστὶν οὗτος; Καὶ ἀκόμη πιὸ πέρα, καὶ ὁλόγουρά μας, ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος, ἡ βασανισμένη ἀνθρωπότης, ἡ δαρμένη ἀπὸ ὅλες τίς καταιγίδες τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν ἀνθρωπότης, τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων ἡ αἵματοβαμμένη ἀνθρωπότης, ἀφοῦ ἐδοκίμασεν ὅλα τὰ συστήματα καὶ ὅλες τίς θεωρίες, γιὰ νὰ θερίσῃ ὄλεθρον καὶ ἀλληλοσφαγὴν, στρέφει τώρα ἐλπιδοφόρα βλέμματα πρὸς τὸν Χριστὸν μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι κοντὰ του θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ζητήσῃ οὐτὸ μέλλον τῇ λύσει τῶν μεγάλων προβλημάτων της καὶ τοῦ λυτρωμοῦ της τὸν δρόμον.

Τὸν δρόμον αὐτὸν τῆς τὸν εἶχαν κλείσει πολλοὶ μέχρι τώρα. Ἦταν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγωνίστηκαν νὰ ματαιώσουν τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ πνευματικοῦ θερισμοῦ. Μὲ πεῖσμα καὶ φανατισμὸ ἔκαμαν ἓνα μακροχρόνιο πόλεμο, γιὰ νὰ καταστρέψουν οἱ δυνάμεις τοῦ σκότους τὴν πνευματικὴν σπορά. Ἐγέμισαν ἀπὸ ζιζάνια οἱ σπαρμένοι ἀγροί. Ἐπὶ αἰῶνες ὁλόκληρους ἐπεστρατεύθησαν ἡ συκοφαντία, τὸ ψέμα, ἡ ἐπιβουλή, κι' αὐτὸ ἀκόμη τὸ μαχαῖρι.

Ἀλλὰ βρισκόμαστε σήμερα μάρτυρες οἰκτρᾶς ἀποτυχίας. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀπιστίας συντρίβεται τώρα μὲ πάταγο. Κι' ὅσο ψηλότερα εἶχαν σηκωθῇ οἱ ἐπηρμένες στρατιές τῶν ἀντιχρίστων, τόσο πιὸ μεγάλη καὶ συντριπτικὴ εἶναι τώρα ἡ πτώσις τους. Θαῦμα τοῦ Θεοῦ! Τὰ ζιζάνια ἀντὶ νὰ πνίξουν τὸ σπόρο, ἐπνίγηκαν ἀπὸ τὸ σπόρο. Καὶ μεσ' στὴ βαρυ-

χειμωνιά, πού σκέπασε μέ παγετώνες άθεΐας· τίς σπαρμένες χώρες, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ προετοίμασε τὸ άνθοβόλημα τῆς άνοίξεως καί τῇ θαυμαστῇ θερινῇ καρποφορίᾳ.

Ἄληθινὰ λευκάζουν αἱ χώραι πρὸς θερισμὸν ἤδη. Αἱ χώραι, ἀλλὰ καί ἡ χώρα μας. Πῶς νὰ τὸ άποσιωπήσωμεν ; Πῶς εἶναι δυνατόν ἐκεῖνα πού εἶδαμεν καί άκούσαμεν, ταῦτα μὴ λαλεῖν ; Ἡ αὔξεις καί ἡ έτοιμασία τοῦ πνευματικοῦ θερισμοῦ στῇ χώρα μας εἶναι ἓνα γεγονός. Καί τοῦ γεγονότος αὐτοῦ μάρτυρες εἴμεθα κι' ἐμεῖς. Βλέπουμε τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ νὰ συνοδεύῃ πλούσια τὸ χριστιανικὸ κίνημα τῆς πατρίδος μας. Βλέπομε τὴν ἄνθησι τοῦ χριστιανικοῦ βιβλίου. Βλέπομε τὴ μεγάλη ζήτησι τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ἑπαρχία. Βλέπομε τὴ θερμὴ ὑποδοχή, πού ἔχει κάμει ὁ λαός μας στὸν χριστιανικὸ τύπο. Καί εἶδαμε—μόλις πρὸ ὀλίγου καιροῦ τὸ εἶδαμε αὐτὸ—νὰ ξεπερνᾷ κάθε ἐλπίδα καί κάθε προσδοκία μας ἡ ὑποδοχή, πού βρήκαμε ἐκεῖνες τίς μεγάλες ἡμέρες τῆς ζωῆς μας, ὅταν τὸ περασμένον Πάσχα ἐξωρμήσαμε, γιὰ νὰ φέρωμε τὸ μήνυμα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στίς τάξεις τῶν μορφωμένων τοῦ τόπου μας.

* * *

«Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καί θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη». Εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πίστεώς μας. "Οχι μιὰ φωνή, πού ἠκούσθη πρὸ δύο χιλιάδων ἔτων ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητὰς σὲ κάποιον κάμπο τῆς Παλαιστίνης.

νης. Ἀλλὰ μιὰ φωνὴ ζωντανή, ποὺ τὴν ἀκοῦμε καὶ πάλι σήμερα νὰ μᾶς ἀπευθύνεται, ποὺ τὴν ἀκοῦμε λέξιν πρὸς λέξιν, συλλαβὴν πρὸς συλλαβὴν ἀπὸ τὸν ἴδιον Ἀρχηγό. Τί εὐτυχία γιὰ μᾶς, νὰ αἰσθανώμεθα τὴν εὐλογημένη παρουσία Του ἀνάμεσά μας ! Ἀκοῦμε τὴ φωνὴ του μὲ τὰ αὐτιά τῆς ψυχῆς, καὶ εἴμαστε τόσο βαθειὰ πληροφορημένοι γιὰ τὴ γνησιότητα αὐτῆς τῆς φωνῆς, ὅσο ἦταν οἱ μαθηταὶ ἀκούγοντάς την μὲ τὰ σωματικά των αὐτιά. Μὲ ἓναν τρόπο θαυμαστό ποὺ ἀπεργάζεται ἡ Πίστις, οἱ μαθηταὶ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἐνώνονται μὲ τοὺς Δώδεκα, γιὰ νὰ ἀκροασθοῦν τὴν ἴδια πρόσκλησι.

Μιλᾶμε γιὰ πρόσκλησι. Καὶ πρέπει νὰ τὸ νοιώσωμε βαθειά, πὼς ἂν ὁ Κύριος μᾶς δείχνῃ τὸ θέαμα τῶν λευκῶν χωρῶν, δὲν τὸ κάνει μόνο γιὰ νὰ δοκιμάσουμε τὴ χαρὰ ἀπ' τὴν πνευματικὴ ἀναδημιουργία, οὔτε μόνο γιὰ νὰ δοξάσουμε τὸ Πνεῦμα ποὺ τὴν ἀπεργάζεται, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς κάμῃ μιὰ τιμητικὴ πρόσκλησι καὶ νὰ μᾶς ἀναθέσῃ μιὰ βαρυσήμαντη ἀποστολή.

Εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν θεριστῶν. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ τὸ καταλάβῃ ; "Ολοὶ ἐμεῖς, ποὺ ἔχομε τώρα τὴν τιμὴ νὰ εἴμαστε συγκεντρωμένοι γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῆς πίστεώς μας μέσα σ' αὐτὸν τὸν ἱερὸ χῶρο, εἴμαστε καλεσμένοι ἀπ' Αὐτόν ὡς θερισταὶ στὸ ἔργο Του.

Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ σταματήσουμε γιὰ μιὰ στιγμὴ πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦμε ἀπ' τὸν Χριστὸ μιὰ τέτοια κλῆσι ; Βλέπουμε τὸν ἑαυτὸ μας πρόθυμο νὰ δεχθῇ τὴν ἐντολή, ποὺ

μᾶς ἀναθέτει; Ἄν ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀρνητική, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ προχωρήσουμε παραπέρα. Κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ νὰ βρισκώμαστε μέσα σὲ μιὰ κίνησι χριστιανική, δὲ βρίσκει πουθενὰ τὴν δικαίωσί του τότε. Μιὰ εἶναι μόνο ἡ λογικὴ συνέπεια σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι: ἡ φυγή. Ἡ ἐπανάληψις ἐκείνου ποὺ ἔκαναν πολλοὶ κάποτε στὴν Καπερναοὺμ, ὅταν εὗρήκαν σκληρὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ «οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν». Θὰ μοῦ πῆτε: καὶ ποῦ θὰ πᾶμε τότε; Ὡ! ποιὸς ἀπὸ μᾶς θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ ἀπάντησι σ' ἓνα τέτοιο ἐρώτημα; Πῶς θὰ μπορούσαμε ἀλήθεια νὰ φαντασθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας χωρισμένον ἀπὸ τὸ Χριστό, στερημένον ἀπ' τὴν παρηγορίαν καὶ τὴ δύναμι καὶ τὴ ζείδωρη χαρὰ τῆς θεϊκῆς του παρουσίας; Ποῦ νὰ πᾶμε; «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα»; Ποιὸς ἄλλος θὰ μπορούσε νὰ γεμίσῃ τὴν ψυχὴ μας, νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς ἀνώτερους πόθους μας, νὰ δώσῃ στὴ ζωὴ μας νόημα καὶ σκοπὸ στὴν ὕπαρξί μας;

Νὰ φύγουμε ἀπ' τὸ Χριστό! Νὰ ρίξουμε λοιπὸν στὴ λάσπη τὸ μαργαριτάρι τῆς ἀλήθειας, ποὺ μᾶς ἐμπιστεύθηκε! Νὰ σβύσουμε τὸ φῶς, ποὺ μᾶς ἔχει χαρίσει! Μὰ τί λοιπὸν; Θὰ ἀφήσουμε στὸ σκοτάδι ὅλους αὐτοὺς τοὺς ταλαιπωρημένους ἀδελφοὺς γύρω μας, ὅλους αὐτοὺς ποὺ διψᾶνε τὸ φῶς καὶ ποὺ εἴμαστε· μεῖς καλεσμένοι νὰ τοὺς ὀδηγήσουμε πρὸς αὐτό;

Καὶ τί θὰ ἀπαντήσουμε λοιπὸν τῇ φοβερῇ ἐκείνῃ μέρᾳ μπροστὰ στὸν Κριτὴ, ὅταν θὰ μᾶς δείχνῃ τὰ πλήθη αὐτὰ ποὺ ἐξ αἰτίας μας θὰ ἔχουν μείνει στὸ σκοτάδι καὶ θὰ μᾶς ρωτήσῃ: «Ἔσεῖς, ποὺ εἵχατε τὸ

φῶς, τί κάματε γι' αὐτούς; τί ἔγινε τὸ φῶς, ποὺ σᾶς εἶχα χαρίσει»;

Ἄν ὁμῶς ἀποκλεισθῇ ἡ ἀρνητικὴ ἀπάντησις στὴ κλῆσι τοῦ Χριστοῦ, τότε ἄς βγάλῃ καθένας μας τίς συνέπειες τῆς καταφάσεώς του. Θεριστὴς μέσα στὸν θερισμὸ τοῦ Κυρίου. Εἶναι μιὰ ἀποστολὴ ποὺ ἀποκλείει ἀπόλυτα τὴν παθητικὴ στάσι καὶ δὲν γνωρίζει ἄλλο ἀπὸ τὴ δρᾶσι καὶ τὴν κίνησι. Εἶναι ἡ ἀποστολὴ, ὅπου ὄχι μόνον ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ τὸ σταμάτημα λογίζεται προδοσίᾳ. Εἶναι ἡ ἀποστολὴ ὅπου δὲν ὑπάρχει, ὄχι μόνον πίσω, ἀλλὰ οὔτε δεξιὰ, οὔτε ἀριστερά: ὑπάρχει μόνον ἓνα ἐμπρός, ἓνα ἀδιάκοπον ἐμπρός. Εἶναι ὁ στίβος ὄχι ἀπλῶς τῶν ἡρώϊκῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ κυρίως τῶν ἡρώϊκῶν πραγματοποιήσεων. Εἶναι ὁ ἀγῶνας ὁ εὐγενέστερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ—γιατὶ νὰ τὸ κρύψουμε;—καὶ ὁ δυσκολώτερος ἀπὸ ὅλους. Ἕνας ἀγῶνας ποὺ ἀπαιτεῖ ὀλοκληρωτικὴ προσφορά, ποὺ θέλει ἀπὸ μᾶς νὰ χαλυβδῶσουμε τὰ χέρια μας καὶ τὴν ψυχὴ μας, ἀποφασισμένοι νὰ μὴν ἐγκαταλείψουμε τίς προκεχωρημένες θέσεις μας, ἔστω κι' ἂν πρόκειται νὰ πληρώσουμε τὴ σταθερότητά μας αὐτὴ μὲ τὴ θυσία τῆς ζωῆς μας.

* * *

Τέτοια εἶναι ἡ κλῆσίς μας, ἀγαπητοί μου φίλοι. Ἄν ἡ κλῆσις αὐτὴ μᾶς μιλάῃ στὴν ψυχὴ, ἂν τὸ ἔργον αὐτὸ μᾶς συγκινῇ καὶ μᾶς συναρπάξῃ, ἄς ριχτοῦμε στὸν ἀγῶνα μὲ πίστι, μὲ φλόγα, μὲ ἐνθουσιασμό. Καιρὸς δὲν μένει τώρα πιά γιὰ σκέψι, γιὰ ταλαντεύσεις καὶ γιὰ δισταγμούς. Οἱ σημερινὲς περιστάσεις

καλοῦν σὲ μεγάλες ἀποφάσεις, σὲ γρήγορη δρᾶσι.

Ἄλλοίμονο σὲ κείνους ποὺ ἀποτελματώνονται μέσ' στὴ μιζέρια τοῦ σκεπτικισμοῦ, τῶν ἀτελείωτων ὑπολογισμῶν καὶ τῶν αἰωνίων δισταγμῶν των, ὅταν ἀπὸ τῆ μιᾶ στιγμῇ στὴν ἄλλη ἢ σώζεται τὸ πᾶν ἢ χάνεται τὸ πᾶν. Ἄλλοίμονο σὲ κείνους ποὺ ἀσχολοῦνται νὰ θάβουν τοὺς νεκρούς, τὴν ὥρα ποὺ οἱ ζωντανοὶ ἔχουν καταντήσει πρὸ ἀξιολύπητοι ἀπὸ τοὺς ἄταφους νεκρούς.

Ἄς ἀδράξωμε λοιπὸν ἀποφασιστικὰ τὸ δρεπάνι τοῦ θερισμοῦ. Εἶναι τὸ δρεπάνι ποὺ συντρίβει καὶ κομματιάζει τὰ νόθα κατασκευάσματα τῆς ψευτιᾶς καὶ τῆς πλάνης, καὶ καθαρίζει τὸν τόπο, ὅπου θὰ ὑψωθῇ μὲ ὅλη του τὴν ὑπέροχη μεγαλοπρέπεια τὸ πάγκο οἰκοδόμημα τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Κι ἂν τυχὸν μᾶς φαίνεται βαρὺ τὸ δρεπάνι αὐτό, τὸ βάρος του ἅς μὴ μᾶς ἀποθαρρύνῃ. Θὰ μᾶς τὸ κάνῃ ἐλαφρὸ ἡ δύναμις Ἐκείνου, ποὺ μὲ τὸ αἷμα Του ἐπότισε κι' ἔκαμε νὰ βλαστήσουν μέσ' στὸ ἀπέραντο χωράφι τῆς ἀνθρωπότητος οἱ θαυμάσιες καταβολές ὅλων τῶν εὐγενῶν πραγματοποιήσεων καὶ τῶν μεγάλων ἔργων. Φθάνει νὰ τὸν ἔχουμε πάντα στὸ κέντρο τῆς ζωῆς μας, ὑπόδειγμα βίου καὶ οὐράνιο πρότυπο ἀγωνιστοῦ καὶ ἐμπνευστοῦ. Θὰ μᾶς κάνῃ ἀκόμη ἐλαφρὸ τὸ δρεπάνι μας ἡ σκέψις, πῶς ἀναρίθμητες μυριάδες ἐργατῶν προηγήθησαν πρὶν ἀπὸ μᾶς στὸν ἴδιο θερισμό, κράτησαν γερὰ τὸ ἴδιο δρεπάνι, ἐρόζιασαν τὰ χέρια τους στὸ ἴδιο ἔργο, ἔχυσαν ἰδρώτα—ἔχυσαν αἷμα—στὸ ἴδιο χωράφι. Θὰ μᾶς τὸ κάνῃ τέλος ἐλαφρὸ ἡ χαρά, ποὺ θὰ πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ μας, ὅταν

βλέπουμε νά σωριάζονται πλούσιες οί θημωνιές, ἀλλεπάλληλοι οί σωροί μέ τὰ μεστωμένα στάχυα, ἔτοιμα γιά τίς οὐράνιες ἀποθήκες καί μέ καρπό «τριάκοντα καί ἐξήκοντα καί ἑκατόν».

Οἰκοδόμοι τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐργάται τῆς πνευματικῆς ἀναμορφώσεως, χαρούμενοι ἄγγελοι τοῦ λυτρωτικοῦ μηνύματος πρὸς τὴν πολυδοκιμασμένην ἀνθρωπότητα, ἃς συνεχίσουμε ὡς τὸ τέλος τὴν εὐγενικιά μας προσπάθεια καί τὸν καλὸν μας ἀγῶνα. Θὰ μᾶς εὐγνωμονῇ ἡ πατρίδα μας· θὰ εὐλογοῦνε τὴν μνήμη μας οἱ ἐπόμενες γενεές· θὰ μᾶς δεχθοῦν στὸν οὐρανὸ μέ θριάμβου ψαλμοὺς τὰ πνεύματα τῶν νικητῶν, ποὺ προηγήθησαν στὸ ἔργο· θὰ μᾶς στεφανώσῃ μέ στεφάνι ἀμαράντινο ἀθανασίας καί δόξης ὁ Κύριος τοῦ θερισμοῦ, ποὺ τὸν ἀκούσαμε σήμερα νά μᾶς καλῇ καί νά μᾶς λέγῃ: «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καί θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἡ ~~γῆ~~».

ΤΙ ΤΗ ΘΕΛΟΜΕ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ; *

Α'. Ἡ ἀπάντησις τῆς πραγματικότητος.

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἄγνωστο σὲ κανένα πῶς, ἐκεῖνοι ποὺ ἐσήκωσαν πόλεμο τὸν περασμένον καιρὸ ἐναντίον ὅλων τῶν μεγάλων ἰδανικῶν, ἔδειξαν ἰδιαίτερο φανατισμὸ ἐναντίον τῆς Θρησκείας καὶ πρὸ πάντων τῆς Χριστιανικῆς. Πρόκειται βέβαια γιὰ ἓναν ἀγῶνα ποὺ δὲν εἶναι καινούργιος. Πρόκειται γιὰ ἓναν πόλεμο, ποὺ αἰῶνες τώρα διεξάγουν ἐναντίον τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀλήθειας ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀγάπησαν τὸ σκοτάδι καὶ τὸ ψέμα.

Μὰ ἂν ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι παλῆος καὶ ἀρχαῖος, ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ἀναλάβει νὰ τὸν συνεχίσουν τώρα τὸν τελευταῖο καιρὸ, ξεπέρασαν πολὺ σὲ φανατισμὸ τοὺς προκατόχους των τῶν περασμένων χρόνων. Ἀσπονδοὶ καὶ ἀδιάλλακτοὶ ἐχθροὶ τῆς Θρησκείας, ὅλα τὰ μέσα τὰ χρησιμοποίησαν γιὰ τὸ ξεριζωμὰ της. Ὅπου δὲν ἔφτανε τὸ ἐπιχείρημα, ἐχρησιμοποίησαν τὴ συκοφαντία. Κι' ὅταν ἔβλεπαν πῶς ἡ πέννα τους ἦταν ἀνίσχυρη, ἔπαιρναν εἰς τὰ χέρια τους καὶ τὸ μαχαῖρι.

Κρύβοντας τὶς προκαταλήψεις πίσω ἀπ' τὸ ἐπιστημονικὸ προσωπεῖο, σκεπάζοντας μὲ τὸ σεβαστὸ

(*) Ὁμιλία ποὺ ἐγίνε πρὸς τοὺς νέους τὸν Ὀκτώβριον 1940.

τῆς ἐπιστήμης ὄνομα σκοποὺς κι' ἐλατήρια ταπεινά, ἐπροκάλεσαν σύγχυσι, ἐτάραξαν πνεύματα, ἐχτύπησαν αἰώνιες ἀξίες. Τὸ σύνθημά τους πάντα τὸ ἴδιο: Τί τὴ θέλομε τὴ Θρησκεία;

Κι' ἦρθαν πρῶτα-πρῶτα μερικοί,—θᾶχουν περάσει τώρα ὡς ἑκατὸν πενήντα χρόνια κι' ἐφώναξαν: Μᾶς εἶναι ἄχρηστη ἡ Θρησκεία. Κάθε τί ποὺ ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται γιὰ τὴν εὐτυχία του καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς του, μπορεῖ νὰ τὸ πετύχη μόνος του, χωρὶς Θρησκεία καὶ Θεό, χωρὶς τὴν πίστι σὲ πνευματικούς κόσμους. Τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ μπορεῖ καὶ μόνο του νὰ φτάσῃ τὴν ἀλήθεια, κι' ἔχει τὴ δύναμι νὰ βρῇ τὸν τρόπο καὶ τὰ μέσα τῆς λυτρώσεως, ποὺ ἀποζητᾷ ἡ ψυχὴ του.

Κι' ὕστερα ἀπὸ τοὺς κήρυκας αὐτοὺς τοῦ ψευτανθρωπισμοῦ, ἦρθαν οἱ δεῦτεροι καὶ εἶπαν. Τί τὴν κρατᾶμε τὴ Θρησκεία; Δὲν εἶναι μόνον ἄχρηστη. Εἶναι καὶ ψεύτικη. Ἦταν αὐτοὶ πού, διεκδικῶντας τὸ μονοπώλιο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως, ἀγωνίστηκαν νὰ φέρουν σὲ σύγκρουσι τὴν Ἐπιστήμη πρὸς τὴ Θρησκεία, γιὰ νὰ δείξουν σ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅσοι εἶχανε τὴν ἀφέλεια νὰ πιστεύουν ἀκόμη, στοὺς ἄλλους τοὺς ἀμόρφωτους καὶ τοὺς τυφλοὺς—οἱ ἀνοιχτομάτηδες αὐτοί! νὰ τοὺς δείξουν πῶς ἔπρεπε νὰ πετάξουν ὅλ' αὐτά, σὰν σκουριασμένα παληοσίδερα, γιὰτὶ ἔτοι λέει τάχα ἡ Ἐπιστήμη. Ἦταν οἱ ἄνθρωποι ποὺ νόμιζαν πῶς μποροῦσαν μὲ μιὰ μονοκοντυλιά, μὲ μερικὰ κούφια λόγια νὰ λύσουν τὰ αἰώνια προβλήματα, ποὺ εἶχαν τὴν ἀπαίτησι νὰ ἐκθρονίσουν τὸν Θεὸ γιὰ νὰ γίνουν αὐτοὶ ὁδηγοὶ μας, νὰ διώξουν τὴν

πίστι καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ μέσα μας, γιὰ νὰ μᾶς ρίξουν στὸν πιὸ ὠμὸ καὶ ἀγροῖκο ὕλισμό.

Κι' ἦρθαν ὕστερα καὶ οἱ τρίτοι. Αὐτοὶ ἦταν οἱ πιὸ ὠμοὶ κι' οἱ πιὸ σκληροὶ κι' οἱ πιὸ φανατισμένοι. Δὲν ἐχασομέρησαν πολὺ σὲ θεωρητικὴ πολεμικὴ. Τὸ δρόμο τοὺς τὸν εἶχαν ἀνοίξει γιὰ καλὰ οἱ προηγούμενοι. Μπαίνουν λοιπὸν ἀμέσως στὴ δουλειά. Γ' αὐτοὺς ἡ θρησκεία δὲν εἶναι ποιὰ μονάχα ἄχρηστη καὶ ψεύτικη. Εἶναι καὶ βλαβερή. Εἶναι τὸ ἀφίόνι τοῦ λαοῦ, ποὺ δηλητηριάζει τὶς μᾶζες. Παίρνουν λοιπὸν στὰ χέρια τοὺς τὸ φονικὸ μαχαῖρι. "Όσοι εἶχαν κάμει τὸ τρομερὸ ἔγκλημα νὰ πιστεύουν στὴ Θρησκεία τοῦ Ἑσταυρωμένου, αὐτοὶ ἀπαγορεύεται νὰ ζοῦν. Βάζουν τσεκουῖρι καὶ φωτιά. Σκηνὲς φρίκης ξετυλίγονται. Βανδαλισμοὶ γίνονται ποὺ δὲν τοὺς εἶχε ξαναδῇ ὁ ἥλιος. Ναοὶ ἀνατινάζονται, προσκυνήματα αἰώνων γίνονται στάχτη, ἔργα πολιτισμοῦ συντρίβονται, σῶματα καίονται, πληγὲς ἀνοίγονται, σταυροὶ ὀψώνονται, ἄταφα κορμιὰ πετιοῦνται στοὺς πάγους.

Καὶ θὰ περίμενε βέβαια κανεὶς, πῶς ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια πολεμικὴ, ἡ Θρησκεία θὰ ἦταν σήμερα ἓνα ξεχασμένο γεγονὸς τοῦ παρελθόντος, καὶ δὲ θὰ ὑπῆρχε πιά κανεὶς ποὺ νὰ ἔκλεινε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ συναίσθημα θρησκευτικὸ. Καὶ ὅμως. Βλέπομε πῶς τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Βλέπομε πῶς ἡ Θρησκεία στέκει βασίλισσα στὶς ψυχὲς ἑκατομμυρίων καὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Βλέπομε πῶς τὰ μεγάλα πνεύματα, σὰν πάντα καὶ σήμερα, συγκεντρώνονται ὀλόγυρά της, πῶς οἱ ἀγνότερες ψυχὲς κι' οἱ εὐγενέστερες καρδιὲς τῆς δίνουν τοὺς παλμούς

των, πὼς τὸ φῶς της σκορπίζοντας τις γλυκειές του ἀνταύγειες ὥς τις χῶρες καὶ τις φυλές τις πιὸ μακρινές, ἐξευγενίζει καὶ ἐκπολιτίζει, δίνει τὴν ἀνωτερότητα, ὁδηγεῖ στὴ λύτρωσι, ποὺ εἶν' ὁ πιὸ ἐνδόμυχος πόθος κάθε ψυχῆς.

Καὶ βλέπομεν ἀκόμη πὼς οἱ ἐχθροὶ ἦρθαν καὶ πέρασαν καὶ περνοῦν. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἐλησμονήθηκαν, ἔσβυσαν, χωρὶς νὰ κάνουν τίποτα. Ἡ μᾶλλον ὄχι. Κάτι ἔκαμαν. Κάτι, ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξεχασθῇ ποτέ, ὅσο ἀναπνέει ἄνθρωπος στὸν πλανήτῃ ἐτοῦτον, νὰ μὴ ξεχασθῇ, γιὰ ν' ἄχουν αἰῶνια κι' ἄσβυστη τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἐδημιούργησαν αὐτοὶ τὴν πιὸ μαύρην ἐποχὴν, τὴν πιὸ μελανιασμένην σελίδα στὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ ζωῆς. Ὡδήγησαν αὐτοὶ τὴν ἀνθρωπότητα στὸν κρημνόν. Ἀμα μπόρεσαν νὰ τὴν πείσουν νὰ λησμονήσῃ, ἔστω καὶ πρόσκαιρα, τὸν Θεὸ τῆς ἀγάπης, ἅμα τὴν ἔκαμαν νὰ πετάξῃ τὴν Θρησκείαν τῆς καλωσύνης καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὴν ἔρριξαν ὕστερα στὸ τρομερώτερον αἱματοκύλισμα ποὺ ἀντίκρυσαν οἱ αἰῶνες. Ἐχόρτασεν ἡ γῆ νὰ πίνῃ αἷμα, ἀνατρίχιασεν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς καταστροφῆς ποὺ ἐπάνω της ἐσκόρπισαν ἐκεῖνοι. Ὡς τ' ἄστρα καὶ πιὸ πέρα ἔφτασεν ὁ θρῆνος τῶν θυμάτων.

Λίβας καυτερός τὸ διάβα τῆς ἀντιθρησκευτικῆς μανίας, ἐφιάλτης βασανιστικός, ἀπαίσσιος βραχνᾶς στὰ στήθια τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ τώρα ἡ δυστυχισμένη, κυττάει μὲ φρίκην τὰ ἐρείπια τῆς καταστροφῆς, ἐνῶ τὴν ἴδιαν ὥρην τρέμει σύγκορμη καὶ πνίγε-

ται ἀπὸ τὴν ἀγωνία, μήπως τὸ ἴδιο πνεῦμα τοῦ σπα-
ραγμοῦ ξεσηκωθῇ καὶ πάλι.

Μὰ ἂν τόσο τρομερὸ ἦταν τὸ κατάντημα στὸ ὁποῖο
ὠδήγησαν τὸν ἄνθρωπο οἱ κραυγές κι' οἱ διδασκα-
λίες τῶν ἀντιθρήσκων, ὅμως γι' αὐτὸν στὸ τέλος
ἔμεινε καὶ κάποιο δίδαγμα καλὸ. Τοῦ ἄνοιξε τὰ μά-
τια ἢ πραγματικότης, γιὰ ν' ἀντιληφθῇ, ἔστω καὶ κά-
πως ἀργά, πὼς ἦταν ψέματα ὅσα τοῦ ἔλεγαν αὐτοί,
ὅταν τοῦ φώναζαν πὼς δὲν τοῦ χρειάζεται σὲ τίποτα
Θεὸς καὶ πίστις καὶ Θρησκεία. Ν' ἀντιληφθῇ ἀκόμα,
πὼς μάταια, σισσυφικὴ εἶν' ἡ προσπάθειά του, ὅταν
ζητᾷ νὰ βρῇ τὴν εὐτυχία του, νὰ χτίσῃ πολιτισμό, ν'
ἀναπλασθῇ, χωρὶς τὴ θερμὴ καὶ τὸ φῶς καὶ τὴν ἀφάν-
ταστη πνευματικὴ δύναμη ποὺ γεμίζει τὶς ψυχές ἢ
Πίστις.

Β' Ἡ ἀπάντησις τῆς Ἐπιστήμης.

Μὰ ἂν ἡ ἀνθρωπότης ἐπῆρε σκληρὸ τὸ δίδαγμα
ἀπ' τὴν πραγματικότητά, γιὰ τὸ σφάλμα ποὺ ἔκαμε,
νὰ δώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη της σὲ πλάνους ὁδηγούς,
ἔπρεπεν ὅμως ἀκόμη νὰ ἀκουστῇ καὶ κάποιου ἄλ-
λου ἢ φωνή. Καὶ ὁ ἄλλος αὐτὸς ἦταν ἡ Ἐπιστήμη.
Ἡ Ἐπιστήμη, ποὺ χρησιμοποίησαν τὸ τίμιό της ὄνο-
μα, γιὰ νὰ κάμουν ἀνενόχλητοι τὸ ἔργο τοῦ Ἡρο-
στράτου. Ἡ Ἐπιστήμη, ποὺ ἀγωνίστηκαν νὰ τὴν φέ-
ρουν ἀντιμέτωπη μὲ τὴν Θρησκεία.

Καὶ πραγματικά, ἦρθε κι' ἐκείνης ἡ σειρά. Δὲν
ἐβιάστηκε. Ἡ Ἐπιστήμη, ἡ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη, ποὺ
δὲν βρίσκεται στὶς φωνές τοῦ πεζοδρομίου, οὔτε στὰ

«έκλαϊκευτικά» φυλλάδια καὶ στίς προπαγανδιστικὰς μπροσοῦρες τῶν ἐκμεταλλευτῶν της, ἐκλείστηκε στὸ ἐργαστήριό της, ἀπ' τὸ ὁποῖο εἶχαν προσπαθήσει νὰ τὴν τραβήξουν μὲ τὴν βία, γιὰ νὰ τὴν κάμουν κι' αὐτὴν προπαγανδίστριαν, ἐκλείστηκε σιωπηλὴ καὶ συνετὴ κι' ἐξακολουθούθησε ψυχραίμα τὴν ἔρευνά της. Κι' ὕστερα ἀκούστηκε κι' ἡ δική της φωνή. Τὰ λόγια της, σὰν πάντα, σοβαρὰ καὶ μετρημένα. Λόγια ποὺ ἔδειξαν σὲ ὅλους, ὅσοι εἶχαν θαμπωθῇ προτῆτερα, ὅτι ὅλες ἐκεῖνες οἱ θεωρίες μὲ τὴν πομπώδη ἐμφάνισιν καὶ τοὺς μπερδεμένους συλλογισμούς, στὸ βάθος εἶχαν μεγάλες ποσότητες ψέμα καὶ σωροὺς ὥς ἐκεῖ ἐπάνω ἀπὸ ἄχυρα. Στὸν ἀμείλικτο ἔλεγχο τῆς ἐπιστήμης τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἐκεῖνα κατασκευάσματα μὲ τὰ παχειὰ λόγια ἔσκαζαν μὲ πάταγο τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν ἀεροφούσκωτα μπαλόνια, ἀφήνοντας μονάχα τὴν ἐντύπωσιν τῶν ζωηρῶν χρωματισμῶν των. Καὶ πρὸ πάντων ὁ ὕλισμός, ὁ πιὸ προκλητικὸς καὶ ἀπειλητικὸς ἀπ' ὅλους, χτυπημένος ὅχι πιά μόνο ἀπ' τὴ Φιλοσοφίαν, μὰ ἀπὸ τὴ Φυσικὴν, ἀποτραβήχτηκε χεωκοπημένος πρὸς τὸ περιθώριον, συνοδευόμενος ἀπὸ ἐλάχιστους ὁπαδοὺς κι' ἀπὸ πολλὰ εἰρωνικὰ μειδιάματα.

Πραγματικὰ ἡ Φυσικὴ, ποὺ πάντα σ' αὐτὴν ἐφόρτωναν ὅλα τὰ αὐθαίρετα φαντασιοκοπήματά της, δὲν ἐδίστασε νὰ διαμαρτυρηθῇ ἔντονα καὶ νὰ τοὺς ἀποκηρύξη. Καὶ σήμερα ἡ νεωτέρα Φυσικὴ, στὴν ὁποία τὰ ὀνόματα τοῦ Millikan, τοῦ Compton, τοῦ Milne, τοῦ Planck, τοῦ Mie, τοῦ De Broglie βρίσκονται στὴν πρώτη γραμμὴ, οὔτε συζητήσει πιά δέχεται

νὰ κάμη μὲ μιὰ τέτοια κοσμοθεωρία, ποὺ ἀπορρίπτει τὸ πνεῦμα, γιὰ νὰ δεχτῇ σὰν μοναδική πραγματικότητα τὴν ὕλη. Ἐπαληθεύουν πέρα γιὰ πέρα τὰ λόγια, ποὺ στὰ χρόνια ἐκεῖνα τοῦ μεσουρανήματος τῶν ὀλιστῶν ἔλεγεν ἓνας ἀγνὸς μαχητὴς τῆς πίστεως, ὁ μέγας Παστέρ: «Θαρθῇ μιὰ μέρα, ἔλεγε, ποὺ θὰ γελοῦν μὲ τὴ βλακεία τῆς σύγχρονης μας Φιλοσοφίας. Ὅσο γιὰ μένα, ὅσο πιὸ πολὺ ἀσχολοῦμαι μὲ τὴ σπουδὴ τῆς φύσεως, τόσο περισσότερο θαυμάζω τὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ. Μέσα στὸ ἐργαστήριό μου, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐπιστημονικῶν μου μελετῶν, προσεύχομαι».

Θὰ πρέπη κανεῖς νᾶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μένουν θεληματικὰ στὸ σκοτάδι, ἢ νὰ βρίσκεται στὴν παχυλότερη ἄγνοια τῶν σύγχρονων ἐπιστημονικῶν μας κατευθύνσεων, γιὰ νὰ τολμᾷ πιά νὰ χρησιμοποιῇ τὴν Ἐπιστὴμὴν σὰν ὄπλο τοῦ ἐναντίον τῆς Θρησκείας. «Ὁ Πασκάλ, ὁ Νεύτων, ὁ Ἀμπέρ, ὁ Κυβιέ, ὁ Κωσσύ, μεγάλοι ἐπιστήμονες, δὲν ἔκρυβαν πῶς ἦταν χριστιανοί, γράφει ὁ σύγχρονός μας Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Μωρίς ντ' Ὀκάν. Οἱ ἄνδρες αὐτοί, συνεχίζει, δὲν εἶδαν μέσα στὶς θαυμαστὲς ἀνακαλύψεις τοὺς κανένα λόγο γιὰ ν' ἀρνηθοῦν τὶς θρησκευτικὲς τοὺς πεποιθήσεις. Πῶς λοιπὸν ὕστερ' ἀπ' αὐτό, μερικοὶ ἡμιμαθεῖς, φουσκωμένοι ἀπ' τὶς πενιχρὲς τοὺς γνώσεις, τολμοῦν νὰ θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τοὺς ἱκανὸ νὰ πολεμοῦν ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιστήμης τὶς μεταρσιώσεις τῶν εὐσεβῶν ψυχῶν, ἀπ' τὶς ὁποῖες ἀντλοῦν τὴν παρηγοριὰ ποὺ ἔχουν ἀνάγκη; Κι' ἔπειτα, πολὺ συχνὰ βλέπουμε τοὺς ἀνίσχυρους αὐτοὺς διώκτες τοῦ θρη-

σκευτικοῦ συναισθήματος, νὰ τὸ πολεμοῦν μὲ λύσσα, ἔχοντας γιὰ ἐλατήρια ἔνστικτα πονηρὰ καὶ βδελυκτὰ πάθη καὶ προσπαθώντας νὰ φέρουνε γιὰ σύμμαχό τους τὴν Ἐπιστήμη, ποὺ ποτὲ δὲν θὰ δεχθῇ νὰ κάμῃ τέτοιο πρᾶγμα».

Κι' εἶναι ἀναρίθμητοι οἱ ἐπιστήμονες—κ' ἐπιστήμονες ὅχι τῆς ἀράδας—ποὺ ἐκφράζονται μὲ τὴν ἴδια πίστι καὶ μὲ τὸν ἴδιο βαθὺ σεβασμὸ γιὰ τὴ θρησκεία. «Σὲ καμμιά ἀπολύτως ἀντίθεσι δὲ βρίσκονται ἡ Θρησκεία κι' ἡ Ἐπιστήμη, διακηρύττει μιὰ σύγχρονη δόξα τῆς παγκόσμιας ἐπιστήμης, ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας Φυσικῆς Max Planck. Ἀντίθετα, κι' οἱ δυὸ εἶναι ἀναγκαῖες γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ τίς συμβιβάσῃ ὁ καθένας ποὺ σκέπτεται σωστὰ καὶ λογικά. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀσήμαντο τὸ γεγονός, ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι σοφοὶ ὅλων τῶν αἰώνων ἦταν συγχρόνως καὶ βαθειὰς θρησκευτικὲς προσωπικότητες, ἐκδηλώνοντας ἔτσι μ' ἓναν τρόπο τόσον εὐχάριστο, ὅ,τι ἅγιο καὶ ἱερὸ ἔκρυβαν μέσα στὴν ψυχὴ τους».

«Ἡ Ἐπιστήμη κάμνει τοὺς ἀνθρώπους καλύτερους χριστιανούς, ὁμολογεῖ κι' ὁ σύγχρονος ἐπίσης Ἀμερικανὸς καθηγητὴς, ἐφευρέτης καὶ συγγραφεὺς Michael Purpín. Καὶ συνεχίζει: Ἡ Ἐπιστήμη ἐνίσχυσε πολὺ καὶ τὴ δική μου πίστι. Ἄν ἡ Ἐπιστήμη δὲν μ' ἐβοηθοῦσε γιὰ ν' ἀποκτήσω ὁ ἴδιος καὶ νὰ μεταδώσω καὶ στοὺς ἄλλους μιὰ τελειώτερη γιὰ Δημιουργὸ ἀντίληψι, ἂν δὲν μ' ἔφερνε σὲ στενώτερη σχέσι μαζύ του, ἂν δὲν μ' ἐβοηθοῦσε νὰ ἐκπληρώσω τίς θεῖες βουλές Του, σὰν ἐπιστήμων θὰ ἐσημείωνα

τὴν πιὸ οἰκτρὴ ἀποτυχία. Μὰ ἡ Ἐπιστήμη μ' ἔκανε καλύτερο Χριστιανό, καὶ μπορεῖ νὰ κάμῃ καλύτερους Χριστιανοὺς κι' ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ προσπαθίσουν νὰ νοιώσουν βαθειὰ τοὺς ὠραίους αὐτοὺς νόμους τῆς φύσεως, ποὺ εἶναι νόμοι τοῦ Θεοῦ!».

Ἔτσι μιλάνε σήμερα οἱ πραγματικοὶ Ἐπιστήμονες, κι' ὅσοι ἄνθρωποι ξέρουν νὰ βλέπουν καὶ νὰ σκέπτονται. Κι' ἐβγῆκαν ἔτσι πλάνοι καὶ σκάρτοι οἱ ἐχθροὶ τῆς θρησκείας. Κι' ἀποδείχθηκε ἀκόμα πῶς ἂν ὑπάρχῃ κάτι τὸ ἄχρηστο καὶ ψεύτικο καὶ βλαβερό στὸν κόσμον, αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀρνητὴς τῶν μεγάλων καὶ τῶν ὑψηλῶν, ὁ ξερριζωτὴς τῶν ἀγνῶν, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ὠραίων.

Γ'. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τέτοια λοιπὸν ἦταν ἡ ἀπάντησις ποὺ ἔδωσεν ἡ Ἐπιστήμη μὲ τὸ στόμα τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῆς σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ θέλησαν νὰ πολεμήσουν τὴ θρησκεία, καὶ ποὺ προσπάθησαν νὰ τραβήξουν στὸν πόλεμον αὐτὸν γιὰ σύμμαχό τους τὴν Ἐπιστήμη. Ἀπάντησις ἀποστομωτικὴ καὶ συντριπτικὴ, ἀπάντησις ποὺ τοὺς ἔκαμε νὰ μαζευθοῦν στὴν ἄκρη τοὺς μουδιασμένοι, μὴ τολμῶντας πιά νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν συμμαχίαν τῆς Ἐπιστήμης στὴν καταστρεπτικὴ κι' ὀλέθρια προσπάθειά τους.

Καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς, ὅτι βρέθηκαν ἄνθρωποι καὶ στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ὠνειρεύτηκαν νὰ παίξουν ρόλο ἀρνητῶν, ποὺ ἀγωνίστηκαν νὰ ξερριζώσουν τὴν πίστι ἀπ' τὶς ψυχές μας! Ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ἀνα-

λάβει νὰ μεταφέρουν καὶ στὴ χώρα μας τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ εἶχε κηρυχθῇ ἄλλοῦ προτιήτερα. "Ο,τι ἀπὸ αἰῶνες ἐλάτρευσεν ἡ Φυλὴ μας σὰν ἱερὸ καὶ ὄσιο, ὅ,τι εἶχε κρατήσῃ μέσα στὰ ἄδυτά της ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ γιὰ νὰ τὸ προσκυνᾷ μὲ σεβασμό, τὸ πολεμήσανε μὲ λύσσα. Ἀνίκανοι ἢ μὴ θέλοντας νὰ εἰσχωρήσουν στὸ βάθος καὶ στὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, σκλαβωμένοι σὲ προκαταλήψεις, μὴ μπορῶντας νὰ ἐκτιμήσουν τίς ὑπηρεσίες ποὺ εἴκοσι αἰῶνες τώρα ὁ Χριστιανισμὸς προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα γενικὰ καὶ στὸν Ἑλληνισμό εἰδικώτερα, θέλησαν νὰ κηρύξουν καινὰ δαιμόνια τάχα στὴν ἑλληνικὴ νεότητα, ἀραδιάζοντας θεωρίες τρανές καὶ σπουδαῖες, ποὺ ἔτυχε ν' ἀκούσουν κάποτε ἢ ποὺ εἶχαν διαβάσει σὲ κανένα ξενικὸ βιβλίον λησμονημένου ἔτους ἐκδόσεως.

Καὶ τὸ νόστιμο ἦταν, πού, ἐνῶ στίς χώρες ποὺ πρωτοκηρύχθηκε ὁ πόλεμος αὐτός, εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ νὰ χάνῃ καὶ σὲ ἔντασι καὶ σὲ ἀριθμὸ ὁπαδῶν, κυνηγημένος ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς πραγματικότητος κι' ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας, στὴν Ἑλλάδα ἐξακολουθοῦσαν νὰ τὸν συνεχίζουν ἐν ὀνόματι θεωριῶν ποὺ ἦταν πρὸ πολλοῦ χρεωκοπημένες, καὶ μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ εἶχαν σκουριάσει ἀπὸ καιρό, ἀζήτητα στὸ Δημοπρατήριον τῶν ἀχρήστων ὑλικῶν.

Μὰ δὲν ἄργησε κι' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ δώσῃ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς νὰ καταλάβουν, πῶς πολὺ κακὴ ἐκλογὴ ἔκαμαν γιὰ τοὺς καταστρεπτικοὺς πειραματισμοὺς των. Ἀπὸ τῇ μιᾷ μερίᾳ εἶναι παρήγορη μὰ κι' ἀναμφισβήτητη πιά ἡ διαπίστωσι, πῶς τὸ

θρησκευτικό ξύπνημα τοῦ λαοῦ μας κι' ὁ διαφωτισμός του πάνω στο ζωτικώτατο τοῦτο πεδίο, μέρα μέ τήν ἡμέρα γίνονται πιό ἔκδηλα καί ἔντονα. Ἀπό τήν ἄλλη, δέν εἶναι οὔτε μικρή οὔτε κι' εὐκαταφρόνητη ἡ ἀξιέπαινη ἐκείνη μερίς τῶν ἐπιστημόνων καί διανοουμένων τῆς πατρίδος μας ποῦ ἔχει προσανατολισθῇ, εὐτυχῶς, πρὸς τίς σημερινές κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης, καί συντονίζει τήν πορεία της μέ τή στροφή τῶν κορυφαίων ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης καί τῆς σκέψεως πρὸς τή Θρησκεία.

Αὕτῃ τήν παρηγοριᾶ καί τῇ χαρᾷ καί τὴν ἐλπίδα ἃς γίνωμεν ἐμεῖς ἀφορμὴ νὰ τῇ νοιώσουν βαθειὰ ὅλοι ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν στοργὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καί ποθοῦν καί μοχθοῦν γιὰ τὴν πρόοδο καί γιὰ τὸ μεγαλεῖο της. Καί κλείνοντας μέσα μας μέ ἀγάπη καί μέ σεβασμὸ καί μέ λαχτάρια τὸ ἱερὸ ἰδανικὸ τῆς θρησκείας, ἃς δώσωμεν ἀποστομωτικὴ τὴν ἀπάντησι στοὺς ἐχθροὺς της. Γερή, δυνατὴ, σταθερή, ἃς ἀκουσθῇ πέρα καί πέρα ἡ φωνὴ μας.

Θέλομε τὴ θρησκεία, γιατί, νοιώθοντας μέσα μας τὸν εὐγενῆ παλμὸ γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς νέου ἐλληνικοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ νᾶναι σὲ ὅλα ἀντάξιος τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ βυζαντινοῦ, καταλαβαίνομε καλὰ πὼς στὴν πραγμάτωσι τοῦ μεγάλου σκοποῦ μας μονάχα τότε θὰ προχωρήσωμε, ἅμα βάλωμε σὰν ψυχικὸ μας θεμέλιο καί σὰν ἰδεολογικὸ μας βᾶθρο τὴ θρησκεία, πλαισιωμένην ἀπ' τὸν πολὺφωτο κι' ὁλόλαμπρον ἀστερισμὸ ὅλων τῶν ἄλλων ὥραιων ἰδανικῶν μας.

Θέλομε τὴ θρησκεία, γιατί ἅμα στρέφωμε τὸ

βλέμμα πρὸς τὸ παρελθόν, πρὸς τὴ μεγάλη καὶ δοξασμένη ἱστορία τῆς Φυλῆς μας, βλέπομε τὸν Ἑλληνισμό νὰ χαράζει τὴ φωτεινὴ σταδιοδρομία τοῦ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ θρησκευτικοῦ φωτισμοῦ.

Θέλομε τὴ θρησκεία, γιατί ὅχι μονάχα ὁ ἀθάνατος βυζαντινὸς πολιτισμός μας, μὰ κι' ὁ λαμπρὸς κι' ἄφθαστος ἀρχαῖος, ὁ κλασικὸς ἑλληνικὸς πολιτισμός, εἶχε βαθὺ μέσα τοῦ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, σὲ βαθμὸς ποὺ ποίησις καὶ τέχνη, λογοτεχνία καὶ φιλοσοφία τῆς κλασικῆς ἐποχῆς νᾶναι ζυμωμένη μετὰ τὸ ἱερὸ αὐτὸ καὶ γόνιμο σὲ ὑψηλὰς ἐμπνεύσεις συναίσθημα.

Θέλομε τὴ θρησκεία μας, γιατί ψυχὲς ποὺ πέταξαν τὴν πίστη ἀπὸ μέσα τοὺς εἶναι ψυχὲς ἀρρωστημένες, κι' ἀλλοίμονο στὴ Φυλὴ ποὺ περιμένει ἀπὸ τέτοιες ψυχὲς νὰ τὴ φυλάξουν ἀπ' τὸ μαράζωμα καὶ τὴ φθορὰ καὶ νὰ τὴν ἀνεβάσουν ψηλά.

Θέλομε τὴ θρησκεία μας, γιατί σ' αὐτὴν εὗρηκαν ἀμέτρητες μυριάδες καὶ βρίσκομε κ' ἐμεῖς τὸ φῶς τοῦ νοῦ, τὸν ἐξευγενισμό τῆς καρδιᾶς, τὴν ἀνωτεροποίησι τοῦ χαρακτηῆρος μας, τὸν ψυχικὸ καθαρισμό. Γιατὶ αὐτὴ εἶν' ἡ θρησκεία τῶν ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων, ἡ θρησκεία ποὺ ἀγάπησαν οἱ μεγάλες ψυχές. Ἀπ' αὐτὴν ἐπῆραν τὸ φῶς τοὺς τ' ἀνώτερα πνεύματα καὶ σ' αὐτὴν ἐχάρισαν τοὺς παλμούς των οἱ εὐγενικώτερες καρδιὲς ποὺ χτύπησαν σ' αὐτὸν τὸν κόσμον.

ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ *

Ἐὰν ὁλόκληρος ἡ μακράων ἱστορία μας μὲ τὰ θαυμαστά καὶ ἱλιγγιώδη κορυφώματα δόξης, μὲ τὰς πτώσεις καὶ ἀναστάσεις, μὲ τὴν ἀκατάβλητον ζωτικότητα τοῦ Ἕθνους μας, ἀποτελῇ ἀνεξάντλητον θησαυρὸν πολυτίμων διδαγμάτων, ἡ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ἡ ὑπέροχος ἐποποιΐα τοῦ Εἰκοσιένα, ἔχει ἐπίσης νὰ παρουσιάσῃ πλῆθος προσωπικοτήτων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ προβάλλωνται χωρὶς δισταγμὸν ὡς πρότυπα πρὸς κάθε ἐλληνικὴν γενεάν.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἥρωας ἐκείνους ἐκδήλωσις τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης εἶναι ἐκάστοτε θερμὴ καὶ ζωηρά.

Ἄλλ' οἱ ἥρωες αὐτοὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ἄνθρωποι οἱ ἄξιοι τῆς πανελληνίου εὐγνωμοσύνης. Δὲν εἶναι μόνον αἱ μορφαὶ πρὸς τὰς ὁποίας ἀξίζει κάθε ὕμνος. Εἶναι συγχρόνως οἱ ἐκπρόσωποι μιᾶς μεγάλης ἐποχῆς καὶ μιᾶς ἐνδόξου γενεᾶς. Καὶ τὸ παράδειγμά των πρέπει νὰ εἶναι διαρκῶς ἐμπρὸς μας, διὰ νὰ μᾶς δείχνῃ τὸν δρόμον καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ ἔθνη ἀνέρχονται πρὸς τὸ μεγαλεῖον. Δρόμον καὶ τρόπον ποῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὴν προσήλωσιν τῶν λαῶν πρὸς τὰ μεγάλα ἰδα-

* Ὁμιλία πρὸς τοὺς φοιτητάς (22—4—1939).

νικά. Διότι, πράγματι, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, κάτω ἀπὸ ζυγὸν δουλείας σκληρᾶς, διωκόμενοι ἀκαταπαύστως, μυριοτρόπως βασανιζόμενοι καὶ θανατούμενοι, κατάρθωσαν ὅμως, παρὰ πάντα, νὰ σηκώσουν ὀρθίαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ τὴν παραδώσουν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἐλευθέρων καὶ τιμημένην καὶ ἔνδοξον, τοῦτο δὲν κατάρθωθη, παρὰ μόνον διότι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ ἰδανικά. Ναί. Τὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, αὐτὰ τοὺς ἐνεψύχωναν, αὐτὰ τοὺς ἔδιδαν τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος εἰς τὸν εὐγενῆ τῶν ἀγῶνα.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ ἤθελα ἀκριβῶς νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν μας. Ἐλπίζω δέ, ὅτι δὲν θὰ χρειασθῇ μεγάλος κόπος διὰ νὰ ἀποδειχθῇ, πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ θερμὴ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη καὶ ἡ ὀλόψυχος ἀφοσίωσις εἰς τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν ἦσαν τὰ τιμαλφέστερα καὶ πολυτιμότερα ἐφόδια μετὰ τὰ ὅποια κατάρθωσε τὸ δοῦλον Γένος ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὸν βαρὺν χειμῶνα δουλείας τετρακοσίων ἐτῶν. Δεύτερον δέ, ὅτι τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ ἰδανικά ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ὥπλισαν τὸν Ἑλληνισμόν μετὰ τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν ποὺ ἐχρειάζετο, διὰ νὰ διεξαγάγῃ νικηφόρως τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ κοσμοϊστορικὴν προσπάθειαν τοῦ Εἰκοσιένα.

Α'

1. Ἐὰν τὸ Ἔθνος μας κατάρθωσε νὰ διέλθῃ ἀπὸ τὴν κάμινον τῆς πολυχρονίου δοκιμασίας τοῦ ἀκμαῖον, τοῦτο συνέβη διότι ἐπίστευεν εἰς τὰ μεγάλα ἰδανικά.

Δέν εἶναι, βέβαια, ἀνάγκη νά ἀνατρέξω ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἱστορίαν, διὰ νά παραστήσω πόσον θλιβεραὶ καὶ μαῦραι ἦσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι τῆς δουλείας. Αἱ οἰκονομικαὶ καταπιέσεις, αἱ ἀρπαγαί, αἱ δημεύσεις περιουσιῶν ἦσαν συμφοραὶ ποὺ ὥχριοῦσαν ἐμπρὸς εἰς τὰς ἠθικὰς τοιαύτας. Κανεῖς ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους δέν ἦτο ποτὲ βέβαιος ὅτι εἶναι κύριος τῆς οἰκογενείας του: Τὰ παιδιὰ του, αἱ θυγατέρες του, ἡ σύζυγός του πολλάκις, ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων αὐθεντῶν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ παιδομαζώματος ἦτο μία ἀπὸ τὰς τραγικωτέρας ποὺ ἐπέρασεν ἡ Φυλὴ μας. Παιδιὰ 6 καὶ 7 ἐτῶν ἀνηρπάζοντο ἀσπλάγχχνως ἀπὸ τὰς μητρικὰς ἀγκάλας, ἥλλαζαν διὰ τῆς βίας τὴν πίστιν των καὶ ἀνετρέφοντο κατὰ τρόπον, ὥστε νά ἀποβαίνουν οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροὶ τῆς ἀληθινῆς Πατρίδος των καὶ Θρησκείας. Πατέρες δυστυχεῖς, νομίζοντες ὅτι θὰ διέφευγον τὴν συμφορὰν νυμφεύοντες τὰ τέκνα των, ἔσπευδαν νά τὰ νυμφεύσουν ἀπὸ ἡλικίας 8 καὶ 9 καὶ 10 ἐτῶν, καὶ πάλιν ὅμως ταῦτα ἠρπάζοντο, ὅχι δὲ μόνον εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολὺ μεγαλυτέραν. Καθὼς δὲ μαρτυρεῖ ὁ ἱστορικὸς Γέρλαχ, αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων, μητέρες τραγικαὶ ὕψωναν τὰ χέρια πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ παρεκάλουν τὸν Θεὸν νά πάρῃ τὰ παιδιὰ των, παρὰ νά πέσουν εἰς τὰ χέρια τῶν ἀπίστων.

2. Ἄλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν τὰ μέσα, τὰ ὅποια ἐπενόησαν οἱ κατακτηταί, διὰ νά συνθλίψουν καὶ ἀφανίσουν τὸ ὑπόδουλον Γένος, οὔτε τὴν φιλοπατρίαν του κατῴρθωσαν διόλου νά ψυχράνουν,

οὔτε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν προσήλωσιν εἰς τὴν Πίστιν του νὰ κλονίσουν.

Αἱ τέσσαρες ἑκατονταεταίαι τῆς δουλείας εἶναι μάρτυρες ἀπείρων καὶ θαυμαστῶν ἐκδηλώσεων ἀγάπης πρὸς τὴν σκλαβωμένην Πατρίδα.

Θὰ ἐχρειάζετο ν' ἀφιέρωσῃ κανεὶς ὥρας πολλὰς διὰ νὰ παραστήσῃ, ἔστω καὶ συντόμως, τὰς ἀνυπολογίστους θυσίας, τὰς ὁποίας πλεῖστοι φιλοπάτριδες κατέβαλον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τοῦ ὑποδούλου Γένους, εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἀμαθείας καὶ τοῦ πνευματικοῦ σκούτους, τὸ ὁποῖον ἔκαμνε πυκνότερον ἢ περιφρόνησις τῶν κατακτητῶν πρὸς τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα. Ἰδίως ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὴ. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις συνέστησε κατὰ τὸ 1624 τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν Τυπογραφεῖον εἰς Κων)πολιν. Ὁ Κύριλος ὁ Ε' συνέστησε τὴν περίφημον Ἀθωνιάδα Σχολήν. Ὁ Σεραφεῖμ Β' κατάρθωσεν ἐνεργήσας ἔρανον, νὰ ἰδρύσῃ εἰς Κων/πολιν Σχολήν. ἡ ὁποία ἐλειτούργει εἰς μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Σέργιος Μακραιὸς, προσθέτων ὅτι ὁ Πατριάρχης «ἐπὶ τὸ τρίτον ἔτος τῆς αὐτοῦ πατριαρχίας, τὴν παροικίαν τοῦ Φαναρίου Ἀθηνόπολιν κατεστήσατο. Ἐκεῖ γὰρ Εὐγένιος ὁ πολὺς ἦν τότε θεολογῶν· ἐκεῖ Δωρόθεος φιλοσοφῶν· ἐκεῖ ρητορεύων Κριτίας· ἐκεῖ Ἀνανίας τὰς λογικὰς τέχνας διδάσκων· ἐκεῖ ἐσμὸς φιλοσόφων καὶ φιλολόγων σμῆνος καὶ θεολόγων θιάσος, ἐφ' οἷς ἤδετο πᾶς τις φιλογενής, μάλιστα οἱ χορηγοὶ καὶ συνίστορες».

Ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις τῆς ἡπειρω-

τικῆς Ἑλλάδος, τῶν νήσων, τῆς Μικρασίας, ἄνδρες φιλοπάτριδες, μὲ πόνον πρὸς τὸ Γένος, ἵδρουν σχολὰς διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ πνευματικὴν ἐξύψωσίν του. Ἔτσι ὁ Χίος μεγαλέμπορος Σαρῇ Παντελῆς ἵδρυσεν εἰς Σμύρνην τὴν περίφημον Εὐαγγελικὴν Σχολήν, ὁ Λέσβιος Βενιαμὴν ἵδρυσεν ἄλλην εἰς τὰς Κυδωνίας. Ἄλλη σχολὴ ἐλειτούργει εἰς Πάτμον μὲ διδασκάλους μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς μορφωμένους καὶ ἄλλη εἰς Χίον. Ἑλληνικὴ σχολὴ ἐπίσης ὑπῆρχεν εἰς Κοζάνην, εἰς δὲ τὸν Τύρναβον δὲν ὑπῆρχε μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογος βιβλιοθήκη. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Ἀθηναῖος ἱερομόναχος Γρηγόριος Σωτήρης ἵδρυσεν εἰς τὰς Ἀθήνας Σχολήν, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασε «Φροντιστήριον ἑλληνικῶν μαθημάτων», ἀπὸ δὲ τοῦ 1750 ἤρχισεν αὐτόθι νὰ λειτουργῇ καὶ ἡ σχολὴ ποὺ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ἐμπόρου Ἰωάννου Ντέκα. Εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον περιώνυμος κατέστη ἡ ὑπὸ τῶν μοναχῶν Γερασίμου καὶ Ἀγαπίου ἰδρυθεῖσα Σχολὴ τῆς Δημητσάνης, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐφοίτων πλεόν τῶν τριακοσίων μαθηταί. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνεδείχθησαν τὸ κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ, πλεῖστοι εὐρέθησαν οἱ φιλοπάτριδες, μὲ τὰς εἰσφοράς τῶν ὁποίων ἰδρύθησαν σχολαὶ καὶ βιβλιοθήκαι, μὲ πλῆθος μαθητῶν καὶ διαπρεπεῖς διδασκάλους. Φιλοσοφία, Θεολογία, Ἀστρονομία, Γεωμετρία, Μαθηματικά, ἄλλαι ἐπιστῆμαι μεταφυσικαὶ ἢ θετικαὶ ἐδιδάσκοντο ἐκεῖ εἰς μίαν θαυμαστὴν ἄμιλλαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ δοῦλον Γένος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ μὴ ὑστερήσῃ εἰς τὰς πνευματικὰς προόδους, τὰς ὁποίας

έσημείωνε τότε ἡ Εὐρώπη χάρις εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν φῶς.

Ἡ γονιμότης τῶν πνευματικῶν αὐτῶν φυτωρίων ἀπέβη ἐξαιρετική. Ἔτσι ἐνῶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία σημειώνει μόλις περὶ τοὺς 70 διδασκάλους ποὺ ἄφησαν γραπτὰ ἴχνη τῆς διὰβάσεώς των, ὁ ἐπόμενος αἰὼν ἐμφανίζει 200 περίπου συγγραφεῖς. Ἀπὸ τὰς σχολὰς αὐτὰς ἐβγῆκαν ἄνδρες μὲ ἐκπληκτικὴν διὰ τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς τότε συνθήκας σοφίαν καὶ μάθησιν. Ὁ μέγας διδάσκαλος Εὐγένιος Βούλγαρις ἐγνώριζεν ἑπτὰ γλώσσας, ἐδίδασκε εἰς τὰς σχολὰς Κων)πόλεως, Ἀθῶνος, Ἰωαννίνων, Κοζάνης καὶ ἄλλοι, ὄχι μόνον φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ μαθήματα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ Γεωμετρίαν καὶ Ἀριθμητικὴν καὶ Ἀστρονομίαν, ἔγραψε δὲ περισπούδαστα καὶ πολυάριθμα σχετικὰ συγγράμματα. Ὁ Παναγιωτάκης Νικούσης, διερμηνεὺς τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, εἶχε διδαχθῇ, πλὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, τὴν τουρκικὴν, τὴν περσικὴν, τὴν ἀραβικὴν, τὴν λατινικὴν, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν γερμανικὴν. Ἀπὸ δὲ τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν σχολὴν τῆς Δημητσάνης ἐβγῆκαν μετὰξὺ τῶν ἄλλων ἐβδομῆντα ἐν ὧν μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι, μετὰξὺ τῶν ὁποίων διαλάμπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ ὀλίγα αὐτὰ παραδείγματα, εἶναι ἄρᾳ γε ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ποίας ἀνεκτιμήτους ὑπερσίας προσέφερον εἰς τὸ δοῦλον Γένος οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὸ αἷμά

των ἱδρυον τὰς σχολὰς ἐκείνας, ἥ οἱ διδάσκαλοι ἐκεῖνοι τοῦ Γένους οἱ ὅποιοι ἀμισθεὶ πολλάκις ἐδίδασκον εἰς αὐτάς ;

3. Ἄλλ' ἡ φιλοπατρία τῶν ὑποδούλων πατέρων μας δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Τὸ ὄνειρόν των ἦτο ἐλληνισμὸς ἐλεύθερος. Αἱ προσπάθειαι ποὺ κατεβάλλοντο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τοῦ Ἑθνους, ἀπώτερον σκοπὸν εἶχον ἓνα: Νὰ τοῦ δώσουν τὰ ἐφόδια, διὰ νὰ σπάσῃ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας. Μαζὺ μὲ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, τὰ ἐλληνόπουλα ἔπαιρναν καὶ τὰ μαθήματα τῆς φιλοπατρίας. Καὶ ἂν ὑπάρχη ἓνα χαρακτηριστικὸν ἰδιαίτερον τοῦ ἐλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, αὐτὸ εἶναι ἡ διαρκὴς τάσις πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀνάστασιν καὶ ἀποκατάστασιν. Ὁ ταπεινὸς παπᾶς μὲ τὸ τριμμένο ράσο, ποὺ μὲ μυρίας προφυλάξεις προχωρεῖ κάθε βράδυ πρὸς τὴν σκοτεινὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ, γιὰ νὰ διδάξῃ στὰ σκλαβόπουλα τοῦ κρυφοῦ σχολειοῦ γραμματικὴν καὶ ἀριθμητικὴν, γίνεται συγχρόνως ὁ ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας. Εἶναι ὁ ἀφανὴς—ὁ ἀνώνυμος καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ τοὺς μελλοντικούς χρόνους, ἐμψυχωτὴς τοῦ χειμαζομένου καὶ ἀπωρφаниσμένου ἐλληνισμοῦ, τὸν ὅποιον εἶδεν ὁ ποιητὴς μας κάτω ἀπὸ τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ νὰ «θεριεύῃ τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα μὲ λόγια μαγικά:...

...Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη·

*Ἡ λευτεριά, σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι,
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρῃ.*

Καὶ παραπάνω ἀπὸ τὸν ρασοφόρον αὐτὸν «ἄγνω-

στον στρατιώτην» τῆς Ἐλευθερίας, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ κορυφαὶ ἐργάζονται ἐπίσης ἐντατικὰ πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν. Ποῖος δὲν συγκινεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅταν διαβάζῃ τὴν δέησιν πρὸς τὴν Παναγίαν τοῦ εὐγλώττου Ἀρχιεπισκόπου Ἡλίου Μηνιάτη, τὴν ὁποῖαν ἀπήγγειλεν ὅταν ἦτο ἱεροκῆρυξ εἰς τὴν Ἑνετίαν ;

Ἀλλὰ μαζὺ μὲ τοὺς ἐργάτας αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἀναπηδοῦν κατ' εὐθεΐαν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς ποιμαίνουσης Ἐκκλησίας, ἔρχονται ἀμέσως νὰ συνταχθοῦν ὅλοι αἱ δυνάμεις τοῦ Γένους. Προύχοντες, διδάσκαλοι, ἄρματωλοί καὶ κλέφτες, λαός, ὅλοι ἀγωνίζονται, ἀδιακόπως, καταβάλλουν ὅλας τὰς δυνάμεις των εἰς τὴν μεγάλην προσπάθειαν ποὺ ἐπὶ 4 αἰῶνας ἐπιτελεῖται. Καὶ συνέβαινε τότε τό παράδοξον αὐτὸ γεγονός. Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς ἦτο δούλη, εἰς τὸ φρόνημά της ὅμως διετηρεῖτο πάντοτε ἐλευθέρα. Εἰς τὰ σχολεῖα ὁμιλοῦν περὶ ἐλευθερίας. Εἰς τὰ βουνὰ ἐπίσης. Εἰς τὰ πλοῖα τὸ ἴδιον. Εἰς τὰς νήσους ὁμοίως. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ θαλάσσης ἀντηχοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὁ ἀνεκτίμητος αὐτὸς πνευματικὸς θησαυρὸς ποὺ παρήγαγεν ὁ ὑπόδουλος ἐλληνισμός, τραγούδια ποὺ ἀποπνέουν τὸ ἄρωμα τῆς ἐλευθερίας, τὸ ἄρωμα τοῦ ἐλληνικοῦ βουνοῦ ποὺ οὐδέποτε ὑπέκυψεν εἰς τὸν ζυγόν.

Καρπὸς ὅλης αὐτῆς τῆς ἐντατικῆς καλλιέργειας ὑπῆρξαν οἱ ἀκατάπαυστοι καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες ποὺ διεξήγαγε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δουλείας τὸ ἔθνος πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ. Δὲν ἐννοοῦμεν ἐδῶ μόνον τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ τοὺς κλέφτες, οἱ ὁποῖοι

οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος εὐθὺς ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Βασιλευούσης. Ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὰς ἐπανειλημμένους ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἐσταμάτησαν οἱ ἀλύγιστοι ὑπόδουλοι.

Εὐθὺς ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ἤρχισε νὰ καλλιεργῇται μεταξὺ τῶν ὑποδουλωθέντων ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ «Θρη-νος τῆς Κων)πόλεως», ποίημα ποὺ ἐγράφη ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἄλωσιν, εἶναι ἐκδήλωσις τῆς τάσεως αὐτῆς καὶ συγχρόνως πρόσκλησις πρὸς τὴν χριστιανικὴν Δύσιν, διὰ νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος εἰς τὸν μελετώμενον ἀγῶνα:

*ὦ Φράντσα τιμιώτατη καὶ πολυφουμισμένη,
Φραντσόσηδες πολεμισταί, ἄνδρες μου στρατιῶται,
ἡξεύρετε πληροφοριὰ; Ἐχάθηκεν ἡ Πόλη.
Τῶρ' ἄς φανῇ ἡ δύναμις ὁμοῦ κι' ἡ στρατιά σας.
Νὰ δράμετε ἀπόκοτα μὲ φρόνησιν καὶ προᾶξιν,
ἐκδίκησιν νὰ ποιήσετε τῆς ταπεινῆς τῆς Πόλης.*

Εἰς τὴν συνέχειαν ὑποδεικνύει ὁ ποιητὴς τοὺς κινδύνους ποὺ ἐγκυμονεῖ ἡ ἀμέλεια εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην:

*Λοιπὸν, ἂν τὸν ἀφήσετε μόνον καὶ δύο χρόνους
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ περιανασάνῃ,
ὁμνύω σας εἰς τὸν Θεόν, ὅλους μας θέλει φάγῃ!*

Ὀλίγον βραδύτερον, δέκα μόλις ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ἔδραξαν τὰ ὅπλα εἰς ἐπανάστασιν, ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Ράλλην. Ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν καὶ ἡ Κρήτη. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη, ὁ Ράλλης συνελήφθη καὶ ἀνεσκο-

λοπίσθη. Τὸ 1481 ὁ Κροκόδειλος Κλαδᾶς ἐκήρυξεν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Λακωνικὴν, καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν μετέφερεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἐπέρασαν ἀπὸ τότε οὔτε 15 ἔτη καὶ νέα ἐπανάστασις ἐξερράγη, κατὰ τὴν ὁποῖαν χιλιάδες Ἑλλήνων, ἰδίως τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Ἀκαρνανίας καὶ Πελοποννήσου, συνεννοηθέντες μὲ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν Θ', ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἠμποδίσθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν του, καὶ τὸ κίνημα ἐκεῖνο κατεπνίγη εἰς τὸ αἶμά του. Ὀλίγας δεκαετίας βραδύτερον, τὸ 1532, ἐπανεστάτησεν ἡ Ναυπακτία. Τὸ 1671, μετὰ τὴν περιώνυμον ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου, ἐπανεστάτησαν οἱ Γαλαξειδιῶται μὲ ἄλλας γειτονικὰς πόλεις, ἀλλ' ἠττήθησαν ἀπὸ τὸν μπέην τῶν Σαλῶνων. Συγχρόνως ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Μάνην οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοὶ καὶ διεξήγαγον τὸν ἀγῶνα ἐπὶ δύο ἔτη μὲ πολλὰς χιλιάδας ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνικήθησαν καὶ αὐτοί.

Παρ' ὅλας αὐτάς τὰς ἀποτυχίας, οἱ ὑπόδουλοι δὲν ἔχαναν τὸ θάρρος των. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Πατρίδος ἦτο δι' αὐτοὺς ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς των. Δι' αὐτὸ ὁ 17ος αἰὼν ἔχει ἐπίσης νὰ μᾶς δείξῃ σειρὰν ὁλόκληρον ὁμοίων κινημάτων, ποὺ ἐξερράγησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Στερεάν, εἰς τὴν Ἡπειρον, εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὸ Ἰόνιον, εἰς τὴν Ρόδον ἀκόμη. Κατὰ δὲ τὸν 18ον αἰῶνα, ὁπότε διὰ τῆς παιδείας τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ὅλον ἐνέθερμαίνετο περισσότερο, αἱ ἐπαναστάσεις ἦσαν ἀκόμη πυκνότεραι, μεταξὺ δ' αὐτῶν σπουδαιότερα ἦτο ἡ τοῦ 1770. Τὰς ἐπαναστάσεις αὐτάς ἠκολούθησαν οἱ ἀγῶνες τοῦ

Λάμπρου Κατσώνη, τοῦ Βλαχάβα καὶ τοῦ Σταθαῦ, καὶ οἱ ἔνδοξοι σουλιωτικοὶ ἀγῶνες, ὁ τελευταῖος κατὰ τὸ 1820, ὀλίγους μῆνας πρὶν ἀπὸ τὴν κήρυξιν τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως.

4. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἦσαν οἱ ἀγῶνες τοὺς ὁποίους ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας διεξῆγον οἱ πατέρες μας μὲ τὴν ἀκοίμητη φλόγα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα. Ἄλλ' ἢ φλόγα αὕτῃ δὲν ἦτο ἡ μόνη. Ὑπῆρχε καὶ μία ἄλλη φλόγα, φλόγα ζωντανή, δύναμις ἠθικὴ ἀνυπολογίστου ἐντάσεως. Καὶ ἡ ἄλλη αὕτῃ δύναμις, ἡ ἄλλη αὕτῃ φλόγα, ποὺ ἐνεψύχωνε καὶ ἐζωντάνευε τὸ ὑπόδουλον Γένος, ἦτο ἡ πίστις ἡ χριστιανικὴ. Ἡ πίστις αὕτῃ ἦτο ἐκείνη ποὺ τοὺς ἐπαρηγοροῦσεν εἰς τὸν πόνον των, ποὺ τοὺς ἔδινεν ἀντοχὴν εἰς τοὺς κατατρεγμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, ποὺ ἔτρεφε καὶ δυνάμωνε τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα...

Ἦτο τόσο ζωντανὴ καὶ θερμὴ ἡ πίστις των πρὸς τὸν Χριστόν, ὥστε καὶ τὴν ζωὴν των ἀκόμη ἐθυσίαζαν συχνὰ δι' αὐτήν. Ἡ ἱστορία τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀναρίθμητα τέτοια παραδείγματα, νέφος ὁλόκληρον μαρτύρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Οἱ φανατικοὶ μουσουλμᾶνοι ἐπωφελοῦντο κάθε εὐκαιρίας, διὰ νὰ ἐξαναγκάζουν τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐξισλαμίζωνται. Καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἐπείθοντο ν' ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν, ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τοὺς τυράννους εἰς φρικτὰς βασάνους καὶ ἐφονεύοντο ἐν μέσῳ σκληρῶν μαρτυρίων. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὴν ἱστορίαν τῶν νέων τούτων μαρτύρων τῆς πίστεως, θὰ ἡσθάνθῃ φρίκην ἐμπρὸς εἰς τὰ μαρτύρια

ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ θαυμασμόν διὰ τὴν καρτερίαν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν μαρτύρων. Εὐρωπαῖοι ποὺ ἦσαν παρόντες, ἐθαύμασαν τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἐνθουσιασμόν καὶ κάποτε παρέλαβον τὸ λείψανον ἑνὸς μάρτυρος καὶ τὸ μετεκόμισαν εἰς τὴν πατρίδα των. Δὲν ἦσαν δὲ ἕνας καὶ δύο, οὔτε πέντε καὶ δέκα οἱ μάρτυρες αὐτοί. Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (1660-69) ἔγραφεν : «Οὐκ ἔστι πόλις καὶ τόπος ὅπῃ τῶν ὀρθοδόξων ἡμῶν οὐ προχέονται ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὰ αἵματα καὶ μεράκια ἐωράκαμεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τῇ τομῇ τῆς μαχαίρας ἀφόβως ὑποκλίναντα τὸν αὐχένα». Καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, γράφων πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρκιον περὶ τῶν ἀγίων ποὺ ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐποχὴν του, προσθέτει : «Παρατρέχω δὲ τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ παντοίως ὑπὸ τῶν τυραννούντων ὁσημέραι κακουμένους καὶ ὅσα οὐδ' εἶναι δυνατόν τις νὰ διεξέλθῃ πάσχοντας, τοὺς τὰς περιουσίας ἀφαιρουμένους, τοὺς ἄνω καὶ κάτω φερομένους καὶ στρεφομένους, τοὺς ἐν δεσμοτηρίοις καθειργμένους, τοὺς ἐν τριήρεσι, τοὺς ἐν λατομείοις, τοὺς ἐν μεταλλείοις βίον μόχθων καὶ ταιπωριῶν διάγοντας καὶ τέως καταγῆράσκοντας, τοὺς ἐν χειρὶ βαρεῖα δεσποτῶν ἀγρίων τι καὶ ἀνημέρων ἀνηλεῶς θλιβομένους καὶ ἀγχομένους, τοὺς ἐν μάστιγι καὶ στραβλώσεσι καὶ κακώσεσι, τοὺς ἐν μυρίοις βασάνων εἴδεσι κατατεινομένους καὶ ἐν ὀρθῇ τέως ὁμολογίᾳ ἐκπνέοντας».

Θὰ ἐχρειάζοντο πράγματι ὦραι πολλάί, διὰ ν' ἀναφερθοῦν ἀπλῶς ὅλοι ἐκεῖνοι ὅσοι ἐμαρτύρησαν διὰ τὴν πίστιν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γέροντες καὶ

παιδιά, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι, μοναχοί, ἱερεῖς, Πατριάρχαι, ἐργάται, ναῦται, διδάσκαλοι, εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Μικρασίαν.

Ἄς μὴ νομίση δὲ κανεῖς ὅτι ἀπέθνησκον διότι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πράξουν διαφορετικά. Τούναντιον. Ὑπῆρχε νόμος, δυνάμει τοῦ ὁποίου κάθε Χριστιανὸς ποὺ κατεδικάζετο εἰς θάνατον δι' ὅποιονδήποτε ἔγκλημα, ἀπηλλάσσετο τῆς καταδίκης, ἐὰν προσήρχετο εἰς τὸν ἰσλαμισμόν. Ἀλλ' οἱ μαχηταὶ ἐκεῖνοι τῆς πίστεως προτιμοῦσαν θάνατον χριστιανοῦ μάρτυρος, παρὰ ζωὴν ἀρνησιοθήσκου. Ὅταν ὁ νεομάρτυς Ἰωάννης ὁ Τραπεζοῦντιος ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ καὶ ἐκεῖνος τὸν προέτρεψε νὰ ἀσπασθῇ τὸν ἰσλαμισμόν, διὰ νὰ λάβῃ τιμὰς, ἀξιώματα καὶ πλοῦτη, ἐκεῖνος ὕψωσε τὰ χέρια εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἀνέκραξε: «Μὴ γένοιτο, Κύριέ μου, νὰ σὲ ἀρνηθῶ ποτέ!», πρὸς δὲ τὸν δικαστὴν εἶπεν: «Ἐγὼ χριστιανὸς ἐγεννήθην καὶ χριστιανὸς θέλω ν' ἀποθάνω· οὔτε τὰ πλούτη σας θέλω· οὔτε τοῦρκος γίνομαι. ἀλλὰ πιστεύω εἰς τὸν Κύριόν μου Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην».

Ὁ Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, καταδικασθεὶς εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον, ἐπήδησεν εἰς τὴν φωτιὰν ψάλλων τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη». Ὁ ἐπίσης διὰ πυρὸς μαρτυρήσας ἐν Χίῳ τῷ 1635 Θεόφιλος, ἀφοῦ ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐρρίφθη εἰς τὴν φωτιὰν λέγων· «Εἰς χεῖράς σου, Χριστέ μου, παραδίδω τὴν

ψυχὴν μου». Ὁ δὲ περιώνυμος κῆρυξ τῆς πίστεως Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἀφοῦ προσεδέθη εἰς δένδρον καὶ ἤκουσεν ὅτι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὕψωσεν ἀτάραχος τὸ βλέμμα πρὸν τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνεφώνησε τὸ ψαλμικόν: «Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν».

Τέτοια ἦτο ἡ πίστις τῶν ὑποδοούλων ἐκείνων. Πίστις θερμὴ καὶ φλογερὰ, πίστις μέχρι θανάτου. Αὕτῃ ἐθέρμαινε τὰς ψυχὰς των. Αὕτῃ μετέβαλλε τοὺς ραγιαδες εἰς ἥρωας τῆς Θρησκείας των καὶ τῆς Πατρίδος. Αὕτῃ ἐζωογόνει καὶ ἐδυνάμωνε τὴν φλόγα τῆς φιλοπατρίας. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἱερὰ συναισθήματα ποὺ ἐπλημμύρουν τὴν ψυχὴν των, ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἔδωσαν τὴν δύναμιν τὴν θαυμαστὴν καὶ ἀκαταγώνιστον διὰ νὰ θριαμβεύσουν ἐπὶ τέλους. Ἐὰν ἔλειπαν αὐτά, τίποτε τὸ γενναῖον δὲν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ. Ἡ πίστις εἰς τὰ μεγάλα ἰδανικὰ ἦτο ἐκείνη ποὺ τοὺς ὠδήγησεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν μεγάλον ἀγῶνα. Ἡ 25 Μαρτίου τοῦ 21 δὲν ὑπῆρξε τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνας γνήσιος καρπὸς τῆς πίστεως τοῦ Γένους εἰς τὰ μεγάλα ἰδανικά του. Αὐτὰ ἡτοίμασαν τὴν ἔλευσίν της. Αὐτὰ τὴν ἐγέννησαν.

Ἀλλ' ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 21 δὲν εἶναι μόνον τὸ ἀποκορύφωμα ἐνὸς τετρακοσιετοῦς ἀγῶνος ποὺ διεξήχθη ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν. Εἶναι συγχρόνως καὶ ἡ ἀφετηρία ἐνὸς ἄλλου ἀγῶνος ἀκόμη ἐνδοξοτέρου, ἀκόμη σπουδαιότερου, ποὺ διεξήχθη καὶ ἐπῆρε πνοὴν ἀπὸ τὰ ἴδια ἰδανικά.

Β'.

1. Ναί! ἀπὸ τὰ ἴδια ἰδανικά. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι λόγος κούφιος. Δὲν εἶναι ἀπόρροια προγονοπληξίας. Μᾶς κατηγόρησαν καὶ δι' αὐτό. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ θέλουν νὰ βλέπουν βάσιν καὶ ἀρχὴν καὶ γενεσιουργὸν αἰτίαν κάθε προσπαθείας, καὶ τῆς εὐγενεστέρας ἀκόμη, τὴν ὕλην, ποὺ ἐκήρυξαν ἄσπονδον πόλεμον πρὸς κάθε ὑψηλὸν καὶ εὐγενὲς ἰδεῶδες, ποὺ περιώρισαν τὸν ἄνθρωπον μόνον εἰς στόμαχον καὶ ἐντερικὸν σωλῆνα, δὲν θέλουν ν' ἀκούσουν ὅτι τὸν Μεγάλον Ἀγῶνα τὸν ἐγέννησαν καὶ τὸν ἔθρεψαν καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸν θρίαμβον τὰ μεγάλα ἰδανικά. «Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21, ἔγραφεν ἓνας ἀπ' αὐτούς, δὲν εἶναι αὐθαίρετον κατασκευάσμα οὔτε τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτῆς, οὔτε τῆς «πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας» τῶν τότε ὑποδούλων ρωμίων. Ὑπάρχουν ἄλλα βαθύτερα αἵτια, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἔκρηξίν της. Καὶ τὰ αἵτια αὐτὰ εἶναι ὕλιστικά». Αὐτὴ ἡ μεγαλοφυῆς ἀνακάλυψις ἐτέθη ὡς πρώτη ἀρχὴ εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν «προοδευτικῶν» ἐπιστημόνων. Ἀλλ' ἐφεῦρον καὶ μίαν ἄλλην, ποὺ εἶχεν ἔμπνευσιν νὰ τὴν ἀπαθανάτιση ἐγγράφως ἓνας ἀπ' αὐτούς; «Καμμιά σημασία, λέγει, δὲν πρέπει νὰ δώσωμε στίς γνώμες τῶν συντηρητικῶν ἱστορικῶν μας, ἀλλὰ καὶ νὰ τῶχῶμε κανὸν νὰ ἀπαράβατο νὰ ζητοῦμε τὴν ἀλήθεια ἀκριβῶς στὸ ἀντίθετο μ' ἐκεῖνο ποὺ διαβεβαιώνουν».

Καὶ ἀναχωροῦντες ἀπὸ τέτοιας ποιότητος ἐπιστημονικᾶς προϋποθέσεις οἱ μεγάλοι αὐτοὶ ἱστορικοὶ τῆς

ἐποχῆς μας, ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ κουρελιάσουν ὅλας τὰς ἱστορίας ποὺ ἐγράφησαν ἕως τώρα, καὶ νὰ χαρακτηρίσουν—οὔτε λίγο οὔτε πολὺ—ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀπατεῶνας ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἱστορικοὺς ποὺ ἔκαμαν τὸ φοβερὸν ἀμάρτημα νὰ μὴν ἔχουν γράψει ὅσα θὰ ἤμποροῦσαν νὰ εὐχαριστήσουν ἐκείνους.

Μὲ τέτοιαν μέθοδον ὠπλισμένοι, ὕψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ καὶ ὥρμησαν ἀκάθεκτοι ἐναντίον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Ἐζήτησαν νὰ τὴν καταρρίψουν ἀπὸ τὸ ὕψος καὶ τὴν ἐξέχουσιν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέλαβεν εἰς τὴν τρισχιλιετῇ ἱστορίαν τῆς Πατρίδος μας· νὰ τὴν ἀδειάσουν ἀπὸ κάθε ἰδεολογικὸν περιεχόμενον· νὰ ἀποδείξουν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ποὺ ἕως τώρα—οἱ ἀμαθεῖς!—ὠνόμαζαν τὴν ἐθνικὴν ἐξόρμησιν τοῦ 21 «Ἱερὸν Ἀγῶνα», καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ποὺ συνεισέφερε καὶ αὐτὸς τὸ αἷμά του διὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐκείνην, νὰ ἀποδείξουν εἰς ὅλους αὐτούς, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο, παρὰ μία ἀπλῇ οἰκονομικὴ καὶ καθαρῶς συμφεροντολογικὴ ἐπιχείρησις μερικῶν πλιατσικολόγων.

2. Ἀλλ' εἶναι περιττὸν νὰ παρακολουθήσωμεν περισσότερον τὰς μεγάλας αὐτὰς «ἱστορικὰς ἀνακαλύψεις». Θὰ ἦτο ἐπίσης περιττὸν καὶ νὰ ἀσχοληθῇ κανεὶς μὲ τὴν ἀνασκευὴν τέτοιων κατασκευασμάτων, ποὺ εἶναι ἀποκυήματα προκαταλήψεων, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὁποίων δὲν ἐθεώρησαν ἀντιεπισημονικὴν καὶ ἀπρεπῇ οὐδ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν διαστρέβλωσιν καὶ πλαστογραφίαν τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀλήθεια ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φαίνεται ἀφ' ἑαυτῆς. Ὅσαδῆποτε

ψεύδη, ὅσαιδήποτε ὕβρεις καὶ ἄν ριφθοῦν ἐναντίον της, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὰς διαλύῃ καὶ νὰ λάμπῃ τηλαυγεστέρα καὶ ἐκπαγλοτέρα. Ὅμοιάζει μὲ τὸν ἥλιον, ὁ ὁποῖος ὅσον μαῦρα καὶ πυκνὰ καὶ ἄν εἶναι τὰ νέφη ποὺ τὸν σκεπάζουν, δὲν ἀργεῖ νὰ τὰ διαλύσῃ καὶ νὰ μᾶς στείλῃ πάλιν τὴν γλυκεῖαν θαλπωρὴν τῶν ἀκτίνων του. Τοῦλάχιστον αὐτὸ συμβαίνει πάντοτε εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21 ἐκηρύχθη καὶ διεξήχθη καὶ ἐπερατώθη ὑπὸ τὴν πνοὴν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν, δὲν τὸ πιστεύομεν μόνον ἡμεῖς σήμερον, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἑκατὸν ἔτη ἀπολαμβάνομεν τοὺς καρπούς τῆς θυσίας τῶν μεγάλων ἡρώων. Δὲν τὸ ἐπίστευσαν μόνον ἀκράδαντα ὅλοι οἱ Ἕλληνες ποὺ ἔζησαν εἰς τὰ ἑκατὸν αὐτὰ χρόνια. Δὲν τὸ διεκήρυξαν μόνον ὅλοι οἱ ἱστορικοί, ποὺ ὁπωσδήποτε ἡσχολήθησαν μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Ἀγῶνος. Ἀκόμη τρανωτέρα ἀπόδειξις εἶναι ἡ ζωὴ τῶν ἀγωνιστῶν, τὰ ἔγγραφα τῶν, ποὺ εὐτυχῶς διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, αἱ ἐπιστολαὶ τῶν, τὰ ἀπομνημονεύματά τῶν. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν γεγονότα ἀτράνταχτα. Καὶ μέσα εἰς αὐτὰ βλέπομεν νὰ ἀντικατοπτρίζεται ἡ ψυχὴ τῶν, διαισθανόμεθα κάτω ἀπὸ τὰς λέξεις τοὺς παλμούς τῆς καρδιᾶς τῶν, τῆς μεγάλης καὶ εὐγενικῆς. Δὲν εἶναι παρὰ ἓνας ἀδιάκοπος ὕμνος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, μία ἀσίγητος ἐξωτερίκευσις ἀσυγκρατήτου φιλοπατρίας ποὺ ἐμψυχώνεται πάντοτε ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν.

Ἐν ὀνόματι τῶν μεγάλων αὐτῶν καὶ ἱερῶν ἰδανικῶν κηρύττουν τὴν Ἐπανάστασιν :

Ἐλᾱτε μ' ἓνα ζῆλον σ' εἰοῦτον τὸν καιρὸν
 νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν σταυρὸν,
 ἔψαλλεν ὀλίγα ἔτη προτῆτερα ὁ Τυρταῖος τοῦ ὑπο-
 δούλου ἐλληνισμοῦ. Καὶ ὅταν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν
 Γερμανὸς ἐκήρυξε τὴν ἑναρξιν τοῦ Ἀγῶνος, οἱ Ἑλ-
 ληνες τῶν Πατρῶν ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν ἦλθαν νὰ
 ὀρκισθοῦν ὅτι θὰ ἔχυναν τὸ αἷμά των ὑπὲρ βωμῶν
 καὶ ἐστιῶν.

«Μάχου ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος!». Μὲ αὐτὰς
 τὰς λέξεις ἤρχιζεν ἡ προκήρυξις τοῦ Ἀλεξάνδρου
 Ὑψηλάντου, τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου ἀλλ' ἀτυχοῦς πρω-
 ταγωνιστοῦ. Καὶ ἀφοῦ περιέγραφε τὰς συμφορὰς τοῦ
 Γένους κάτω ἀπὸ τὸν ζυγόν, ἐξηκουλούθει: «Εἶναι
 καιρὸς νὰ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον ζυγόν, νὰ
 ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, νὰ κρημνίσωμεν ἀπὸ τὰ
 νέφη τὴν ἡμισέληνον, διὰ νὰ ὑψώσωμεν τὸ σημεῖον
 δι' οὗ πάντοτε νικῶμεν, λέγω τὸν Σταυρὸν, καὶ οὕτω
 νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν πατρίδα καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν
 πίστιν ἀπὸ τὴν ἀσεβῇ τῶν ἀσεβῶν καταφρόνησιν...
 Ἄς καλέσωμεν λοιπὸν ἐκ νέου, ὧ ἄνδρεῖοι καὶ με-
 γαλόψυχοι Ἑλληνες, τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν κλασι-
 κὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος! Ἄς συγκροτήσωμεν μάχην
 μεταξὺ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν! Ἄς
 πολεμήσωμεν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων μας, οἱ
 ὅποιοι, διὰ νὰ μᾶς ἀφήσουν ἐλευθέρους, ἐπολέμησαν
 καὶ ἀπέθανον ἐκεῖ!...».

Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὰς Ἡγεμονίας
 καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξηγρίωσε τὸν Σουλτᾶνον,
 ἦναψε τὰ πάθη τοῦ ὄχλου, ἀλλ' ἔδωσε συγχρόνως
 ἀφορμὴν διὰ νὰ λάμψη μὲ ὅλην τὴν ἐκπληκτικὴν της

αἴγλην ἢ μεγαλειώδης μορφή τοῦ μάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄.

Ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἀντιληφθῇ πρῶτος τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, εἶχε προμαντεύσει τὴν ἐξέλιξιν τῆς, καὶ ἦτο πλέον ἢ βέβαιος περὶ τῆς τύχης ποὺ τὸν ἀνέμενεν. Ἀλλ' οὐδὲ σκέψις περὶ φυγῆς ἐπέ-
ρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν του. Ὀλίγον καιρὸν ἐνωρίτερα ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ζωσιμᾶς, προνοοῦντες διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἐθνάρχου, εἶχαν στείλει διὰ τοῦ Παπαρρηγοπούλου 20 χιλ. ρούβλια καὶ ἔδωσαν ἐντολὴν νὰ ναυλωθῇ πλοῖον καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμον διαρκῶς πρὸς ἀπόπλουν, ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Πατριάρχου, ὅταν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης θὰ τὸ ἐχρειάζετο. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἀρνηθῇ καὶ χρήματα καὶ πλοῖον. Καὶ ἀπήντησε:

—Περὶ μὲν τῆς συντηρήσεώς μου οὐδέποτε ἔλαβα ἢ θὰ λάβω ἀνάγκην χρημάτων. Περὶ δὲ τῆς ζωῆς μου οὐδέποτε ἐφοβήθην.

Ὅταν δὲ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἄρκετοὶ Ἕλληνες καὶ τὸν παρεκάλουν νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῇ, ἐκεῖνος ἡρνήθη καὶ πάλιν. Τὴν ἀπάντησίν του διέσωσεν ὁ Τερτσέτης:

—Μὴ μὲ προτρέπετε νὰ φύγω. Μάχαιρα θὰ περᾶσῃ τοὺς δρόμους τῆς Κων)πόλεως καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῶν χριστιανικῶν ἐπαρχιῶν. Θέλετε νὰ καταφύγω μετημφιεσμένος εἰς ἓνα πλοῖον ἢ νὰ κλεισθῶ εἰς ἓνα σπίτι κάποιου εὐεργετικοῦ πρεσβευτοῦ καὶ ν' ἀκούω ἐκεῖ πῶς οἱ δῆμιοι κατακρεουργοῦν τὸν χηρεύσαντα λαόν; Ὁχι! Διὰ τοῦτο εἶμαι Πατριάρχης. Διὰ νὰ σώσω τὸ Ἔθνος μου. Ὁχι διὰ νὰ ἐξολο-

θρευθῇ ἐξ αἰτίας μου διὰ χειρὸς τῶν γενιτσάρων. Ὁ θάνατός μου θὰ ὠφελήσῃ περισσότερο παρά ἡ ζωή μου... Οἱ Ἕλληνες, οἱ ἄνδρες τῆς μάχης, θὰ πολεμήσουν μὲ μεγαλυτέραν μανίαν. Καὶ τοῦτο φέρει ὡς δῶρον τὴν νίκην. Εἶμαι βέβαιος δι' αὐτό. Νὰ ἔχετε ὑπομονήν, ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν μοῦ συμβῇ. Σήμερα—Κυριακὴν τῶν Βαΐων—θὰ φᾶμε ψάρια· ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἴσως τὰ ψάρια θὰ φᾶνε ἐμᾶς... Ἄς μὴ γίνω ἡ χλεύη τῶν ζώντων. Δὲν θὰ ἀνεχθῶ νὰ περνῶ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς Ὁδησοῦ ἢ τῆς Κερκύρας ἢ τῆς Ἀγκῶνος καὶ νὰ μὲ δακτυλοδεικτοῦν λέγοντες : «Ἴδου ὁ φονεὺς Πατριάρχης»... Χαίρετε... Πηγαίνω ἐκεῖ πού μὲ καλεῖ ὁ νοῦς μου, ὁ μέγας κλῆρος τοῦ Ἑθνους καὶ ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ὁ μάρτυς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων».

Αὕτῃ ἦτο ἡ ἀπάντησις τοῦ Πατριάρχου. Λόγοι ἀνθρώπου ποὺ ἐγνώριζε νὰ θυσιάζεται ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν καὶ νὰ γίνεται σύμβολον καὶ Ἀρχηγὸς καὶ ποδηγέτης λαοῦ. Μετὰ μίαν ἐβδομάδα, τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, τὸ σεπτὸν σῶμά του ἐκρέματο ἀπηγχονισμένον εἰς τὴν κεντρικὴν πύλην τῶν Πατριαρχείων. Ἀλλ' ὁ ἥρωϊκὸς τοῦ θάνατος ἔγινεν, ὅπως τὸ εἶχε προείπει, πηγὴ δυνάμεως καὶ ἐνισχύσεως εἰς τὸν μαχόμενον ἑλληνισμόν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ τοὺς πρώτους μῆνας ἡ Ἐπανάστασις εἶχε σημειώσει ἐξαιρετικὰς ἐπιτυχίας. Ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη συνέκέντρωσε τὰς ἐπαναστατικὰς δυνάμεις πρὸς τὴν καρδίαν τῆς χερσονήσου, τὴν πρωτεύουσαν Τρίπολιν,

γύρω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ πολιορκητικὸς κλοιὸς εἶχε σφιχθῇ μέχρις ἀπελπισίας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἕλληνες, ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τοὺς γεμάτους ζωὴν λόγους τοῦ ἐμπνευσμένου Ἀρχιστρατήγου, ποὺ κατῴρθωνε νὰ μεταδίδῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ὁ Θεὸς εἶχεν ὑπογράψει τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ πάρῃ πίσω τὴν ὑπογραφήν του, κατῴρθωσαν ν' ἀναδειχθοῦν νικηταὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου. Τρεῖς χιλιάδες μόνις αὐτοί, ἐλλιπέστατα ὀπλισμένοι, ἀντιπαρετάχθησαν πρὸς 12 χιλ. τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἐκέρδισαν τὴν σημαντικωτάτην ἐκείνην μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς ὅλης Ἐπαναστάσεως. Καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς μάχης, συγκεκινημένος ὁ Κολοκοτρώνης ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐνθουσιώδεις συμπολεμιστάς του, ποὺ τὰ ὄπλα των εἶχε στέψει ὁ θρίαμβος, ἀνέκραξε μὲ τὴν παλλομένην ἀπὸ ἐνθουσιασμόν βροντώδη φωνήν του:—Πρέπει νὰ νηστεύσωμεν ὅλοι διὰ δοξολογίαν αὐτῆς τῆς ἡμέρας καὶ νὰ δοξάζεται αἰῶνας αἰώνων, ἕως οὔ στέκει τὸ Ἔθνος, διότι ἦτο ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος.

Μετ' ὀλίγον συνήρχετο ἡ πρώτη σύνοδος τῶν Πελοποννησίων προκρίτων εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐξέθεσαν τὰς ἀπόψεις των περὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος καὶ ἐξέλεξαν διοικητικὴν ἐπιτροπὴν. Τὸ διασωθὲν Πρακτικὸν τῆς συνελεύσεως ἐκείνης ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων, ὅτι εἰς τὴν ἐκλεγεῖσαν Γερουσίαν ἀνατίθεται «νὰ συσκέπτονται, προβλέπωσι καὶ διοικῶσι καὶ κατὰ τὸ μερικὸν καὶ κατὰ τὸ γενικόν, ἀπάσας τὰς ὑποθέσεις, διαφορὰς καὶ πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, ἁρμονίαν, ἐξοικο-

νομίαν τε καὶ εὐκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνός μας, καθ' ὅποιον τρόπον ἡ Θεία Πρόνοια τοὺς φωτίσῃ νὰ γνωρίσωσιν ὠφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τοῦτο κάθε πληρεξουσιότητα.... Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπὸ μέρους των εὐλικρινοῦς, ἀπαθοῦς καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπουργημάτων ἐξακολουθίας, καθὼς καὶ τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καὶ ὄλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς καὶ ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, προφασιολογίας καὶ ἀναβολῆς ἐξακολουθίας καὶ ἐνεργείας τῶν νευμάτων καὶ διαταγῶν των, ἐλάβομεν ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη τὸν προσήκοντα ὄρκον ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ ἐν βάρει συνειδότος καὶ τῆς τιμῆς μας». Καὶ τὸ ἔγγραφον ἐσφραγίσθη μὲ τὴν σφραγίδα τῆς Γερουσίας, ἡ ὁποία ὡς ἔμβλημα ἔφερε τὸν Σταυρὸν ἐπὶ κλάδου δάφνης καὶ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἐπίσημα ἔγγραφα ποὺ συνετάχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγῶνος, ἦτο ἀναμφιβόλως ἐκεῖνο ποὺ ἐστάλη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐν Βερὸνῃ συνέλευσιν τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1822. Παραθέτομεν μερικὰ ἀποσπάσματα:

«Δεκαοκτὼ μῆνες παρῆλθαν ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλὰς μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος. Ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Μωαμεθανῶν κατηυθύνθησαν ἐναντίον της, καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐξοπλίζονται ἀμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας, διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρᾶν χεῖρα τὴν καταπιέσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καὶ τείνουσαν ὅλως εἰς τὸ νὰ τὸ ἐξολοθρεύσῃ... Ἡ ἑλλη-

νική κυβέρνησις ἤθελε παραβῇ τὸ χρέος της, ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὖθις εἰς τοὺς συμμάχους μονάρχας τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὰ δίκαιά της καὶ τὰς νομίμους ἐπιθυμίας της, καθὼς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅλων τῶν πολιτῶν της, τοῦ νὰ τύχῃσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις, καθὼς εὖρον χάριν ἐνώπιον τοῦ οὐρανίου Βασιλέως τοῦ διέποντος τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου, ἢ νὰ ἀποθάνωσιν ὅλοι χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι. Ἦδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων. Ἀλλ' ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ νικήτρια πανταχοῦ κυματίζει, εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἠμποροῦσι ν' ἀφήσωσι τὰ ὅπλα, πρὶν κατακτήσωσιν ἢ πρὶν ἀπολαύσωσι τὰς ἐγγυήσεις ὑπάρξεως χωριστῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνην θὰ εὕρωσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς λατρείας, τῆς ζωῆς, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς των... Ἄν δὲ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ Ἕλληνες, ὄντες μὲν ἀδύνατοι, θὰ ἐλπίσωσιν εἰς τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτιζόμενοι μὲ τὴν παντοδύναμον χεῖρά του, δὲν θέλουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τυραννίας, ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδιωκόμενοι διότι ἐμείναμεν πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρά μας, τὸν Βασιλέα καὶ Κύριόν μας. Θέλομεν δὲ ὑπερασπίσει ἕως ἐνὸς τὴν Ἐκκλησίαν του, τὰς ἐστίας μας καὶ τοὺς τάφους μας. Εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἢ νὰ καταβῶμεν εἰς αὐτοὺς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ νὰ νικήσωμεν, καθὼς ἄχρι τοῦδε

ἐνικήσαμεν, διὰ μόνης τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς θείας του βοηθείας».

3. Ἄλλ' εἵπομεν, ὅτι, πλὴν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ ἡ ἀτομικὴ ἀλληλογραφία τῶν πλείστων ἐκ τῶν πρωτοστατῶν τοῦ Ἀγῶνος μαρτυρεῖ τὴν θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Καὶ ἂν ὁ χρόνος δὲν μᾶς ἐπιτρέπη ν' ἀσχοληθῶμεν ἰδιαιτέρως μὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, θὰ ἔπρεπεν ὅμως νὰ σημειωθοῦν ὀλίγαι λέξεις διὰ τὸν κορυφαῖον, διὰ τὴν μεγαλυτέραν φυσιογνωμίαν ποὺ ἀνέδειξεν ὁ κατὰ ξηρὰν ἀγὼν, διὰ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην.

Τοὺς ἀγῶνας τῆς γενιᾶς του, τοὺς προσωπικοὺς του ἀγῶνας, τὴν φιλοπατρίαν του, τὰ κατορθώματά του ἀπηθανάτισαν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὰ ἀθάνατα ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐξ ἄλλου, πλεῖστοι ἱστορικοί, ἰδικοί μας καὶ ξένοι, ἀφιέρωσαν εἰς τὸ πρόσωπόν του σελίδας ἐκτάκτου θαυμασμοῦ, ποὺ φθάνει πολλάκις μέχρι λατρείας. Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ ἐνέπνεεν ὁ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς εἰς τὰ πλήθη καὶ τοὺς στρατοὺς τοῦ Μωρηᾶ. Εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν του ὀφείλεται ἡ κατάληψις τῆς Τριπόλεως, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου, ἡ συντριβὴ στρατιῶν ὅπως ἡ τῆς Τριπόλεως καὶ ἡ τοῦ Δράμαλης, ἡ ἐπὶ τρία ἔτη ἐξακολούθησις τοῦ ἀγῶνος πρὸς φοβερόν ἀντίπαλον, σὰν τὸν Ἰμβραήμ. Καὶ ὅμως, παρ' ὅλα τὰ κατορθώματα, παρ' ὅλην τὴν δύναμιν ποὺ συνεκέντρωνεν εἰς χεῖράς του, οὐδέποτε διέφευγεν ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ συμφέρον τῆς Πατρί-

δος, οὐδέποτε ἐζήτησεν ἱκανοποίησιν προσωπικῶν συμφερόντων.

Ἡ ἀνεξικακία του ἦτο παροιμιώδης. Πολλὰ περιστατικὰ τὴν μαρτυροῦν. Ἄς παραθέσωμεν δύο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐκθέτει ὁ Βλαχογιάννης.

«Κάποτε εἶδε κάτι στρατιῶτες ἀπὸ τ' ἀντίθετο κόμμα νὰ φορᾶνε τὰ ὅπλα τοῦ γυιοῦ του Πάνου ποὺ τὸν εἶχανε σκοτώσει στὸν ἐμφύλιο πόλεμο, στὰ 1824, ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολη. Γύρισε πέρα τὸ πρόσωπο καὶ δάκρυσεν : — Θεέ μου, εἶπε, συχώρα τοὺς φονιάδες τοῦ παιδιοῦ μου».

Ἄλλη πάλι φορὰ παρουσιάστηκε σ' αὐτὸν κάποιος ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκη του. Νόμισε πὼς δὲν θὰ θυμηθῇ ὁ Στρατηγός, καὶ φοροῦσε τὸν ὀλόχρυσον τουλαμᾶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Στρατηγοῦ, ποὺ τὸν εἶχε σκοτώσει πρὶν ἀπ' τὸ εἰκοσιένα, βαλμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης γνῶρισε ἀμέσως τὸ φόρεμα κι' ἀναστένναξε ἡσυχᾶ, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμή ἔδινε τὸ λόγο του στὸ φονιᾶ νὰ κάμῃ τὸ ζήτημά του. Ἐτυχε ὅμως ὁ Γέρος νᾶναι στὸ τραπέζι καὶ τὸν κράτησε νὰ φᾶνε. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ ἐρχότανε στὸ σπίτι του, τὸν καλοδεχόταν καὶ τότε δειπνοῦσε.

Ἡ μάνα ὅμως τοῦ Κολοκοτρώνη δὲ βαστοῦσε βλέποντας τὸ φόρεμα τοῦ παιδιοῦ της, κι' εἶπε στὸ Στρατηγὸν μὲ πόνο βαθύ : — Παιδί μου, στὸ τραπέζι μας θὰ τότε βάνῃς τὸ φονιᾶ τοῦ παιδιοῦ μου ;

— «Σῶπα, μάνα ! εἶπε ὁ Στρατηγός. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο μνημόσυνο ποὺ κάνουμε τοῦ σκοτωμένου».

Ἐξ ἄλλου ἦτο τόση ἡ πίστις του καὶ ἡ πεποίθησις ποὺ τοῦ ἐνέπνεεν ἡ πίστις αὐτή, ὥστε οὐδέποτε

έτρώμαξεν, οὐδέποτε έδαμάσθη, οὔτε καί εἰς τὰς κρισιμωτέρας στιγμάς. Καί εἰς τέτοιαν στιγμὴν βεβαίως εὐρέθη, ὅταν ὅλος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς πού εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν Γορτυνίαν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, διελύθη μόνον μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἔμεινε μόνος, τελείως μόνος. Κάθε ἄλλος εἰς τὴν θέσιν του θὰ ἀπηλπίζετο. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἦν-τλησε δύναμιν ἀπὸ τὴν ἀκατάβλητον πίστιν του :

—Ἔμεινα μόνος μου, διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Μπεῖζαντές, ὁ Μπούρας, πᾶνε στὸ Λεοντάρι. Ἔμεινα μόνος μου μὲ τὸ ἄλογό μου εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Γυρίζει ὁ Φλέσσας καὶ λέει ἐνὸς παιδιοῦ.

—Μεῖνε μαζύ του, μὴν τὸν φᾶνε τίποτις λύκοι.

Ἐκατσα, ὥσπου ἐσκαπέτισαν μὲ τὰ μπαῖράκια τους. Ἀπὲ κατέβηκα κάτου. Ἦτο μιὰ ἐκκλησιὰ εἰς τὸ δρόμο, (ἡ Παναγία στὸ Χρυσοβίτσι) καὶ τὸ καθησιό μου ἦτο ὁποῦ ἐκλαιγα τὴν Ἑλλάς.

—Παναγία μου, βοήθησε καὶ τούτην τὴν φορὰ τοὺς Ἕλληνες, διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν.

Καὶ ἐπῆρα ἓνα δρόμο κατὰ τὴν Πιάνα. Στὸ δρόμο ἀπάντησα τὸν ξάδελφό μου Ἀντώνη τοῦ Ἀναστάση Κολοκοτρώνη μὲ ἑπτὰ ἀνηψίδια μου. Ἐγινήκαμε ἐννιά καὶ τὸ ἄλογό μου δέκα. Ἐγὼ ἤμουν καὶ χωρὶς τουφέκι...»

Καὶ ὁμως! Μετ' ὀλίγους μῆνας ὁ ἀδάμαστος πολεμιστὴς ἐγίνετο κύριος ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλ' ἂν αἱ μορφαὶ ποῦ ἔλαμψαν εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν ἀγῶνα ἐνεπνέοντο τόσον ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσιν

πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν πίστιν οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγωνισθέντες διόλου δὲν ὑστέρησαν. Παράδειγμα οἱ κορυφαῖοι Ἀνδρέας Μιαούλης καὶ Κωνσταντῖνος Κανάρης.

Ὁ πρῶτος παρ' ὅλα τὰ φυσικὰ ἐλαττώματα, τὰ ὅποια εἶχε δείξει προηγουμένως, μόλις ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ Πατρίς τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὸ μέγα ὑπούργημα τῆς ἀρχηγίας τοῦ Στόλου, παρουσίασεν ἐκπληκτικὴν μεταστροφὴν χαρακτῆρος καὶ βελτίωσιν. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἀγῶνος Ἀνάργυρος Ἀναργύρου, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ: «Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν· ἡδιαφόρει δὲ ἂν τὸν παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι ἢ ὄχι... Ἐπιτυχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας, ποτὲ δὲν ἐσεμνύνετο,—ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν. Ἀποτυχάνων δέ, πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Ὅλοι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πρὸς ὅλους ἦτο προσηνής, ἐν τῇ σφαίρᾳ πάντοτε τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι μήτε τὸν ἠχθραίνοντο, μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

Εἰς τὰς ἐπιστολάς καὶ ἐκθέσεις του ὁ Μιαούλης πάντοτε ἐξεδήλωνε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. Εἰς μίαν ἔγραφεν: «Ὁ ἔφορος τῆς Ἑλλάδος Θεὸς ἐνέπνευσεν εἰς τὰς καρδίας των (τῶν ἐχθρῶν) ἄκραν δειλίαν καὶ φόβον. Ἐλπίζω δὲ ἐντὸς ὀλίγου, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν θεοπειθῶν τῆς πατρίδος εὐχῶν, νὰ σᾶς χαροποιήσω....» Ἄλλοτε

ἔγραφε πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην: "Ἄς μὴ λείψῃ δέ, παρακαλῶ, καὶ ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης ἀπὸ τοῦ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ γίνωσιν αἱ ἀνήκουσαι πρὸς Κύριον πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θείας Αὐτοῦ δικαιοσύνης ἵκεσθαι διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἑμοῦ τοῦ ἀναξίου καὶ ὅλου τοῦ χριστεπωνύμου λαοῦ.... ὅπως συνοδευούσης τῆς θείας Αὐτοῦ Ἀγαθότητος, ἐνισχυθῶσιν ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χάριν Του οἱ βραχίονες τῶν Ἑλλήνων καὶ οὕτω κατατροπώσαντες διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς σημαίας τιμίου Σταυροῦ καὶ τοὺς αἰσθητοὺς ἐχθροὺς τούτους, αὐτοὺς μὲν ὑποχρεώσωμεν καὶ ἅπαντας νὰ ὁμολογῶσι καὶ νὰ κηρύττωσι «Μέγας ὁ Θεὸς καὶ ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν», ὑμεῖς δὲ δοξολογοῦντες νὰ ψάλλωμεν τὸ τοῦ Προφητάνакτος «Ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, δεδόξασται».

Ἄλλ' ἐπίσης θαυμαστὴ ὑπῆρξεν ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ πίστις τοῦ ἐνδοξοτέρου τῶν πυρπολητῶν ὅσους ἀνέδειξε τότε ἡ Ἑλλάς, τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη. Τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ κατορθώματά του, ἡ πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εἰς τὴν Χίον, ἀπεφασίσθη ἀπὸ αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του, χωρὶς καμμίαν ἀνωτέραν ἐπιταγὴν, πλὴν ἐκείνης ποὺ τοὺς ἐπέβαλλε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον. Ἀφοῦ δὲ ὠρκίσθησαν ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας ὅτι θὰ ἐξετέλουν τὴν ἀπόφασίν των οἱ ἡρωϊκοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐζήτησαν τὴν ἔγκρισιν τῆς βουλῆς τῶν Ψαρῶν, ἐκοινωνήσαν ὅλοι τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἀπέπλευσαν. Ἡ δόξα ἔστεψε τὴν ἐξόρμησίν των. Ἐπανῆλθον εἰς τὰ Ψαρά, ὅπου ἡ εἵδησις εἶχεν ἤδη φθάσει. Ὅλος ὁ πληθυσμὸς εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ

ὑπεδέχθη μὲ ἐνθουσιασμόν τοὺς νικητάς. Ἐκεῖνοι, ἀποβιβασθέντες, ἐπροχώρησαν κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, διὰ νὰ ψαλῇ εὐχαριστήριος δοξολογία. Ἐπήγαιναν καὶ αὐτοί, ὅπως οἱ βυζαντινοὶ πρόγονοί των, τῶν ὁποίων τοὺς θριάμβους ἐπανελάμβανον, νὰ ἀναπέμψουν «τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια».

Τὴν ἰδίαν πάντοτε ἀρίστην συμπεριφορὰν ἔδειξε ὁ ἐνδοξος ψαριανός, αὐτὸς ποὺ περιήγαγε τὸν πυρφόρον δαυλὸν τοῦ ἀπὸ τὰ Δαρδανέλια μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔγινεν, ὄχι ἀπλῶς πανελλήνιον, ἀλλὰ παγκόσμιον, τοῦ ὁποίου τὴν δόξαν ἔψαλαν ποιηταὶ ὅπως ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν ἐκυκλοφόρησεν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὅπου τὰ κατορθώματά του ἐθεωρήθησαν ὡς τὰ κατ' ἐξοχὴν σύμβολα τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς αὐτοθυσίας.

* * *

Ἀλλά, διατὶ νὰ μακρηγορῶμεν περισσότερο; Αἱ προσωπικότητες ποὺ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἀναφερθοῦν, αἱ μαρτυρίαι ποὺ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσαχθοῦν, εἶναι ἀναρίθμητοι. Καὶ ἡ μία ἰσχυροτέρα τῆς ἄλλης. Ὅχι ὁμῶς. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην μαρτύρων. Καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι οἱ μάρτυρες ἐξηφανίζοντο, καὶ τὰ ἔγγραφα ἐσχίζοντο καὶ αἱ ἱστορίαι ἐκαίοντο καὶ τὰ ποιήματα ἐχάνοντο καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα δὲν ἐγράφοντο, θὰ ὑπῆρχε καὶ πάλιν μιὰ μαρτυρία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην μεγαλόστομος καὶ δυνατή. Καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀγών.

Ναί, ὁ ἀγών. Ὅλοι τὸ ὠμολόγησαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ

ἀκόμη: Ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ὑπῆρξε μιὰ μεγαλειώδης προσπάθεια, μιὰ ὑπέροχος ἐξόρμησις τῆς ἀκαταβλήτου ἐλληνικῆς φυλῆς, ἓνα λαμπρὸν σύνολον ὑπερόχων κατορθωμάτων, παράλληλα τοῦ ὁποῖου δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εὔρη κανεὶς πολλὰ μέσα εἰς τὰς δέλτους τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας.

Μιὰ φοῦχτα ἀνθρώπων ὑποδούλων, κατατρεγμένων, ἀόπλων, γυμνῶν ἀπὸ κάθε ἀνθρωπίνην προστασίαν, ὕψωσαν τὸ ἀνάστημά των ἐμπρὸς εἰς μίαν κραταῖαν καὶ πανίσχυρον Αὐτοκρατορίαν. Τὴν ἀντιμετώπισαν μὲ ἐκπληκτικὴν ἀντοχὴν καὶ τόλμην καὶ γενναιότητα. Ἀκατάβλητοι αὐτοὶ καὶ ἀτρόμητοι, τὴν συνεκλόνισαν ἐκ θεμελίων. Τὴν ἔκαμαν νὰ σκύψῃ εἰς τὴν θριαμβικὴν των προέλασιν, νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ αὐτῶν, νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ ἐπὶ τέλους. Αἶ, λοιπόν. Ποῦ εὗρέθη ἡ δύναμις αὕτη; Ἀπὸ ποῦ ἦντλησαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι τὸ σθένος καὶ τὴν ἀντοχὴν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν των; Ἀπὸ ὕλιστικὰ ἐλατήρια;

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ ἰσχυρίσθησαν ἢ εἶχαν χάσει ἐντελῶς τὴν αἴσθησιν τοῦ γελοίου, ἢ δὲν ἦλθαν ποτέ οὐδ' εἰς τὴν παραμικρὰν ψυχικὴν ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἥρωας τοῦ 21.

Ἐποποιῖαι, ὅπως ἐκεῖναι τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Ἀλαμάνας καὶ τῆς Γραβιᾶς, ὀλοκαυτώματα ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Μεσολογγίου, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ εὔρουν τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν γενεσιουργὸν των αἰτίαν, παρὰ μόνον εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὰ μεγάλα ἰδανικά. Μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν διετήρησεν ὁ ἐλληνισμὸς καὶ ἠὔξησε τὴν ζωτικότητά του κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς σκλαβιᾶς. Μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν προητοίμασε τὴν

ἀνάστασίν του, μέ αὐτήν ἐδημιούργησε τήν 25ην Μαρτίου, μέ αὐτήν διεξήγαγε τόν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας του, μέ αὐτήν ἐμεγαλούργησε καί προσείλκυσε καί πάλιν, ἡ μικρά αὐτή γωνία τῆς γῆς, ἔκπληκτα τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου.

Ἡ πίστις αὐτῇ πρὸς τὰ μεγάλα καί αἰῶνια ἰδανικά εἶναι ἡ ἀστείρευτος πηγὴ τῶν μεγάλων ἐμπνεύσεων, τῶν ὑπερόχων πράξεων, τῶν ἡρωϊσμῶν ποὺ εἰσάγουν εἰς τὸ πάνθεον τῆς ἀθανασίας.

Ἡ πίστις αὐτῇ ἀνυψώνει τὰ ἄτομα καί τὰ ἔθνη, δοξάζει λαοὺς, γιγαντώνει κράτη.

Ἡ πίστις αὐτῇ εἶναι ἡ μόνη δύναμις, ἡ κραταιὰ καί ἀδαπάνητος, μέ τήν ὁποίαν θὰ ἡμπορέσῃ καί σήμερον καί εἰς τὸ μέλλον ἡ Ἑλλάς νὰ βαδίσῃ τὸν δρόμον τοῦ μεγάλου προορισμοῦ της, τὸν δρόμον ποὺ τῆς ἐχάραξαν τριάντα αἰῶνες μεγαλειώδους ἱστορίας.

ΖΗΤΩ ΣΤΟΥΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ

Ἀφιερωμένο στους Χριστιανούς φοιτητάς.

Εἴμαστε Χριστιανοί!

Στρατιῶτες μέσα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἀσάλευτο βασίλειο.

Ἀπάνω μας μὲ τὴ στοργὴ σκύβουν κι' οἱ οὐρανοί!

Χιλιάδες ἄστρα λάμπουν γύρω!

Κι' ἂν κάποτε ὁ γιὸς τοῦ Ναυῆ σταμάτησε τὸν ἥλιο,

πάνω ἀπὸ μᾶς ἀρχάγγελοι μὲ ἀγάπη σταματοῦνε,

νὰ μᾶς θαυμάσουν πρόσχαρους στῆς χάρης τ' ἅγιο μῦρο.

Ζήτω σ' ἐμᾶς! Μᾶς διάλεξε ὁ ἀθάνατος

μέσα στὰ πλήθη τῶν γενεῶν καὶ τῶν καιρῶν,

καὶ στὸ βασίλειο του μᾶς πῆρε.

Μακρὰ μας τώρα ὁ λογισμὸς τῶν χλιαρῶν

καὶ δισταγμὲ ἐσὺ ἄχαρε καὶ στεῖρε.

Μακρὰ μας ὁ στραβὸς κι' ὁ μισερὸς

κι' ἡ ἄγωνη, κούφια, ἄρρωστη σκέψι.

Τὸ θαῦμα τοῦτο, μόνο ὁ ἀκέριος κι' ὁ γερὸς

κι' ὁ δυνατὸς κι' ὁ ἀπείραχτος μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψῃ!

Ζήτω σ' ἐμᾶς! Χαρὰ σ' ἐμᾶς!

Χιλιάδες ἥλιοι λάμπουν γύρω!

Μὰ κι' ἀπ' τοὺς ἥλιους πιὸ πολὺ ἀστράφτει ὁ Ἀρχηγός μας,

ποὺ κατεβαίνει πρὸς ἐμᾶς, δόξα, χαρὰ καὶ φῶς μας!

ὦ! πῶς σκορπᾷ στὸ διάβα του, τὸ παραδείσιο μῦρο,

ἀπόκοσμο, θεοδώρητο, ζωοπάροχο, γλυκύ.
Καὶ πῶς μαγεύει τὶς ψυχές, γαλήνια, μυστική,
ἀπ' ἀρχαγγέλων στόματα μιὰ θεία μουσική!

Δόξα στὸν ἄναρχο Ἀρχηγό,
ποὺ βασιλεύει στοὺς αἰῶνες!
Διάπλατ' ἀνοίχτε τῆς ψυχῆς, ἀδέρφια, τοὺς πυλῶνες!
Στῆς δόξας τῆς ὑπερτατῆς ντυμένος τὴ νεφέλῃ,
φθάνει ὥς ἡμᾶς καὶ στὶς καρδιὰς θρόνο νὰ στήσῃ θέλει!

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος!
κι' ἡ ὥρα τούτῃ εὐλογημένη!
Στὸν ὕμνο τῶν ἀγγέλων σμίξετε τὸν ὕμνο σας,
κι' ἐσεῖς νεανίσκοι καὶ παρθένοι!

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος
καὶ τρεῖς φορὲς εὐλογημένος!
Ἄς μείνῃ στὶς ψυχές μας μονοκράτορας,
γιὰ τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων θρονιασμένος!

Ἀδέρφια! Ζήτω κι' ἄλλη μιὰ φορὰ!
Μέσα στὸ φῶς ἀνθεῖ ἡ ζωὴ μας!
Ἀφθαρτὴ κι' ἀβασίλευτὴ κι' ἀπέραντὴ ἡ χαρὰ,
κι' ἀγέραςτ' ἡ χαρὰ ἡ δική μας!

Πάντα μπροστά, κι' ὅλο ψηλά, κι' ὅλο ψηλότερα,
κι' ὅλο στὰ ὠραῖα καὶ στὰ μεγάλα!
Ὁ δρόμος μας, λουσμένος ἀπὸ φῶς, μᾶς φέρνει πάντα
[πρὸς τ' ἀγνότερα
ποὺ πτόμορφα καὶ πτό τρανὰ καὶ πτό πολύτιμα
στὸν κόσμo δὲν εἶναι ἄλλα!

Ζήτω σ' ἐμᾶς! Εἴμαστ' ἐμεῖς τοῦ Ναζωραίου πιστοί,
καὶ μέσ' στὰ βάθη τοῦ εἶναι μας ἀτόφια ἔχει κλειστῇ
ἡ προσταγή του:

Ὁ λόγος του ὁ λυτρωτικός, καθάριος ν' ἀκουστῇ
σ' ὅλη τὴ γῆ του!

Τὸν παίρνουμε τὸ λόγο του καὶ πᾶμε.

Ψηλὰ τὰ μέτωπα κι' ἀπὸ χαρὰ τὸ βλέμμα λάμπει.

Καὶ μέσ' στὴ μαύρη σκοτεινιά καὶ στῆς ψευτιᾶς τὰ θάμπη
τὶς ἀστραπὲς τοῦ πνεύματος ὁλόγυρα σκορπᾶμε,
κι' ἓνα τραγοῦδι λυτρωμοῦ πρόσχαροι τραγουδᾶμε.

Μὰ θὰ διαβοῦμε ρεματιὲς καὶ θ' ἀνεβοῦμε βράχους,

κι' ἡ μαύρη νύχτα στὶς ἐρμιὲς ἴσως μᾶς βοῇ μονάχους.

Καὶ μέσ' στὶς ἄγριες λαγκαδιὲς καὶ μέσα στ' ἄγρια δάση
συχνὰ-πυκνὰ κι' ὁ σίφουνας κι' ἡ ἀντάρρα θὰ ξεσπάση.

Μὰ ἀνάμεσα ἀπ' τὰ σύννεφα χαρούμενο θὰ φέξη
τὸ πολικὸν ἀστέρι,

καὶ μέσ' στὴ νύχτα θ' ἀπλωθῇ ἀόρατό 'να χέρι,

τὸ χέρι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἔχει ἀπ' τοὺς πολλοὺς διαλέξει.

Τὸ χέρι αὐτὸ ποὺ πλήρωσε τῆς ξαγορᾶς τὰ λύτρα,

Τώρα μᾶς δίνει δύναμη ὁδηγήτρα καὶ νικήτρα.

Καὶ θὰ διαβοῦμε σίγουρα καὶ νύχτες καὶ σκοτάδια.

Γύρω μας μόνο λυτρωμοῦ θ' ἀφήνουμε σημάδια.

Καὶ θὰ διαβοῦμε πρὸς τ' ἀπέραντα,

μιὰ μέρα, καὶ στὰ αἰθέρια πλάτια.

Γιὰ μᾶς θ' ἀνοίξουνε τὰ ὁλόχρυσά

κι' ὁλόφωτα τῶν οὐρανῶν παλάτια.